

Kişilik Tipleri ve Müzik Tercihleri Arasındaki İlişkide Dinî Tutumun Aracı Rolü

Mediating Role of Religious Attitude on The Relationship Between Personality and Music Preferences

Ayşe Kaya Göktepe

Öz

Bu araştırmanın amacı kişilik ve müzik tercihleri arasındaki ilişkide dinî tutumun rolünü incelemektir. Nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama kullanılmış ve dinî tutumun aracı rolünü incelemek için aracı değişken araştırma modeline başvurulmuştur. Araştırmanın örneklemi 18-57 yaş arası 317 kişiden oluşmaktadır. Bu çalışmada Horzum ve diğerlerinin geçerlilik çalışmasını yaptığı *Beş Faktör Kişilik Ölçeği*, Üzeyir Ok'un geliştirdiği *Dinî Tutum Ölçeği* ile araştırmacı tarafından hazırlanan demografik form ve müzik tercih formu kullanılmıştır. SPSS 25.0 programı kullanılarak regresyon ve aracı değişken analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular, kişilik tipleri ve müzik tercihleri arasındaki ilişkide dinî tutumun ara bulucu rolü olduğunu göstermiştir. Bilhassa dinî tutumun Tanrıyla kurulan ilişki boyutu aracı olduğunda pop müzik tercihinin *özdenetimlilik*, *nörotiklik*, *deneyime açıklık*, *dışa dönüklük* ve *yumuşak başlılık* ile pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkisi olduğu gözlenmiştir. Klasik Batı müziği ve caz müzik tercihleriyle ve *dışa dönüklük* ve *deneyime açıklık* arasındaki pozitif ilişkinin dinî tutumun tüm boyutları söz konusu olduğunda negatife dönerek anlamlı düzeye eriştiği bulgulanmıştır. Tasavvuf müzik tercihiyle *deneyime açıklık* ve *yumuşak başlılık* arasındaki pozitif korrelasyonun ise, dinî tutumun duygu ve davranış boyutları aracı olduğunda anlamlılık düzeyine eriştiği bulgulanmıştır. Söz konusu bulgular, kişilik ve müzik tercihi ilişkisinde dinî tutumun ara bulucu rolü, hem müzik eğitimiyle iç içe geçmiş bir din algısı hem de müziğin dinî tecrübe sunan bir yanı olmasıyla ilişkili görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Kişilik, Dinî tutum, Müzik tercihleri, Din psikolojisi

Abstract

This study examines the role of religious attitude on the relationship between personality and music preferences. A quantitative research design is chosen, and the correlational model is applied. The sample consists of 317 people between the ages of 18 and 57. *The Five Factor Personality Scale*, which was validated by Horzum et al., and the *Religious Attitude Scale* developed by Üzeyir Ok, demographic form and music preference form are used in this study. Regression and mediation analysis are done via SPSS 25. It was found that religious attitudes played a mediating role in the relationship between personality types and music preferences. It has been observed that pop music preference has a positive and significant relationship with *self-control*, *neuroticism*, *openness to experience*, *extraversion*, and *agreeableness*, especially when the *relationship with God dimension* of religious attitude is the mediator. The positive correlation between Western classical music and jazz music preferences and between *extraversion* and *openness to experience* was turned into a negative correlation at a significant level when all dimensions of religious attitude are mediators. It was found that a significant positive correlation between Sufi music preference and *openness to experience* and *agreeableness* when the emotional and behavioral dimensions of religious attitude mediated. The mediating role of religious attitude in the relationship between personality and music preference is related to both a perception of religion intertwined with music education and the aspect of music that offers religious experience.

Keywords: Personality, Religious attitude, Music preferences, Psychology of religion

* Sorumlu Yazar: Ayşe Kaya Göktepe (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye. E-posta: ayse.goktepe@izu.edu.tr ORCID: 0000-0002-6716-2448

Atf: Göktepe, Ayşe. "Kişilik Tipleri ve Müzik Tercihleri Arasındaki İlişkide Dinî Tutumun Aracı Rolü." *darulfunun ilahiyat* 35, 2 (2024): 353–386. <https://doi.org/10.26650/di.2024.35.1.1357850>

Extended Summary

Introduction

It is known that many psychosocial factors are effective in the formation of music preferences, so the relationship between music genres and personality types has been the subject of many researches. Sometimes, attitudes that may vary depending on certain social situations rather than personality types have also effect on the music preferences. However, it is a matter of curiosity about what type of role attitudes play in the relationship between music preferences and personality types. This research examines the role of religious attitudes in the relationship between personality types and music preferences. It has been observed that the body of the literature examining the relationship between religious attitudes and music preferences is limited, and these studies do not include other factors that may affect the relationship between religious attitudes and music preferences, and these studies are often conducted with sample groups that are university students. Although the studies mention that the music provides religious experience and affiliation in religious groups, it has not been mentioned how it changes religious attitudes and how these variables are related to personality traits. Therefore, the research question is “What is the role of religious attitude in the relationship between personality types and music preferences?”. Religious attitudes may not only be related to religious music preference, and it is still ambiguous to what extent the religious attitudes are effective in the preference of certain personality types for certain types of music. Therefore, the unique aspect of this research is examining the role of personality types and religious attitudes in determining music preference.

Methodology

This research examines the mediating role of religious attitude in the relationship between personality and music preferences via the correlational method. Personality is the IV, music preference is the DV, and religious attitude is the mediator variable (MV).

The population of this research is adults between the ages of 18-57 living in Turkey. The sample comprises 317 people which is set non-randomly. 74.8% of the sample is women (n = 237) 25.2% is men (n = 80). 13.6% (n=43) of the sample is 25 years old or younger, 38.2% (n=121) is between 26-35 years old, 32.8% (n=104) is between 36-45 years old, 12.6% is 46-55 age range, and 2.2% (n=7) is 56 years old or older. Participants' level of perceived religiosity as it follows: 12.6% (n=40) indicated “I am not religious”, 21.1% (n=67) said “I am a little religious”, 58.7% (n=186) said “I am religious”, and 7% said “I am religious”, 3% of them (n=23) said, “I am very religious”. 31.2% (n=99) of the participants reported that they got musical education, and 68.8% (n=218) reported that they did not get musical education.

The Five Factor Personality Scale, validated by Horzum et al. on 218 high school students, is a 10-item personality scale by Rammstedt and John. It is a 5-Likert type and includes 5 sub-scales: *extraversion*, *agreeableness*, *self-control*, *neuroticism*, and *openness to experience*, and includes 2 items from each sub-dimension, making a total of 10 items. The second scale is the *Religious Attitude Scale* developed by Üzeyir Ok which consists of 8 items. It is a 5-Likert-type scale that has 4 sub-scales: *cognition*, *behavior*, *emotion*, and *the relationship with God (RwG)*. Demographic form and music preference form are used as well. This research was conducted after receiving the approval of the Ethics Committee of Istanbul Sabahattin Zaim University numbered E-20292139-050.01.04-56507 on 31.05.2023, and all ethical concerns were carefully met.

Results

There are significant relationships between personality types and music preferences. *Agreeableness* is found to be positively related to Turkish Classical Music (TCM) ($r=.166$, $p<.001$). *Extraversion* is found to be significantly positively related only to Jazz ($r=.120$, $p<.05$) and Western classical music (WCM) ($r=.110$, $p=.051$), but the *p-value* remained very close to the significance level. A significant negative correlation is found between *self-control* and metal/rock music ($r=-.163$, $p<.05$). *Neuroticism*, on the other hand, is found to be negatively related to both WCM ($r=-.192$, $p<.001$) and Jazz Music ($r=-.142$, $p<.05$). Finally, *the openness to experience* is positively correlated with WCM ($r=.389$, $p<.001$), jazz music ($r=.312$ $p<.001$) and metal/rock ($r=.204$, $p<.001$) at significant level.

Furthermore, the Relationship with God (RwG) dimension of religious attitude serves as a mediator in the relationship between pop music and *openness to experience*. However, it functions as a partial mediating variable in the relationship between *neuroticism*, *self-control*, *agreeableness*, and *extraversion* and pop music. On the other hand, the positive significant correlation between WCM and jazz preference and *extraversion* turned to negative when all dimensions of the religious attitude were mediators but Sobel test results showed no significant level, so religious attitude is a partial mediating variable in the correlation between *extraversion* and WCM & jazz preferences. It is found that the significant negative relationship between rock and *openness to experience* becomes stronger when all of the dimensions of religious attitude are mediating variables ($p<.05$). While the positive correlation between *agreeableness* turned to significant while the emotional dimension of religious attitude is a mediator ($F(2, 314)=3.470$, $p=.032$, $R=.101$), and the correlation between *agreeableness* and Sufi Music became significant if both of the emotional ($F(2,314)=3.470$, $p=.032$, $R=.101$) and behavioral ($F(2,314)=5.199$, $p=.006$, $R=.147$) dimensions of religious attitude are mediators ($p<.05$).

The negative relationship between *neuroticism*-WCM is found significant if the cognitive ($F(2,314)=24.109$, $p=.000$, $R=-.313$) and emotional ($F(2,314)=19.815$, $p=.000$,

R=-.276) dimensions of the religious attitude were found to be mediator variables ($p<.05$). The negative relationship between *neuroticism*-jazz are found significant if the cognitive ($F(2,314)=39.816$, $p=.000$, $R=-.430$) and emotional ($F(2,314)=32.436$, $p=.04$, $R=-.391$) dimensions of religious attitude are mediator variables ($p<.05$). As a matter of fact, this finding is significant by considering the perceived level of religiosity who prefer jazz of which 60% of the people indicated that they are not religious, 10% are somewhat religious and 30% are religious. It has been observed that the cognitive and emotional dimensions of religious attitude have a mediating variable role in the significant relationship between *neuroticism* and jazz and WCM.

Conclusion

The mediating role of religious attitude in the relationship between personality and music preference is related to both a perception of religion intertwined with musical education and the aspect of music that offers a religious experience. However, it is still ambiguous whether the relationship between personality and music preference is related to one dimension of personality or another component.

Since the music has an aspect that can provide religious experience, it is expected that the role of religious attitude in music preferences is significant. A positive correlation between Turkish Folk Music (TFM) and Sufi music and *agreeableness* indicates the unity of religion and music in the Turkish tradition. Mevlevi lodges offered high-quality musical education at that time and Itrî, one of the respected and master musicians was also Mevlevi. It shows the intertwined relationship between religion and music in the Turkish history of classical music tradition. When it comes to TFM, music appears as a conveyer of religious values, on a basis where Anatolian folk poets transmit values from generation to generation through folk songs.

The positive relationship between Sufism and *openness to experience* reaches a significant level when the emotional and behavioral dimensions of religion are mediators. It also brings to mind the close connection between Sufi music and Mevlevi culture. The reed instrument (*ney*) is at the center of Sufi music and the reed is considered as a symbol of *perfect human being* (*insan-ı kâmil*) by Mevlâna (Rumî). While the Mevlevi dervish lodge experiences the process of evolution under the guidance of the *sheikh* (*seyr-i süluk*) similarly, traditional Turkish musical education progresses through the master-apprentice relationship (*meşk system*). Considering the components of the traditional background of Sufi music and its relation with religious events, it can be expected that those who prefer Sufi music will display the personality trait of *openness to experience* less than other types of music.

Giriş

Müzik tercihlerinin oluşumunda birçok psikososyal faktörün etkili olduğu bilinse de hangi kişilik tiplerinin ne tür müzikleri seçme eğilimi gösterdiği ilgi çekici bir konudur. Müzik tercihlerinin oluşumunda sosyal durumlara göre değişkenlik gösterebilen tutumların nasıl bir rol oynadığı da bir diğer merak konusudur. Her ne kadar dinî tutum kişinin dine ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzı olsa da dinî müzik ile tarihten bu yana gelen sıkı ilişkisi düşünüldüğünde, dinî tutumun kişilik tipi ve müzik tercihi arasındaki ilişkide belli müzik türüne karşı ilgiyi arttırma ya da azaltma konusunda nasıl bir etkiye sahip olduğu araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Bu araştırmanın amacı, kişilik tipleri ve müzik tercihleri arasındaki ilişkide dinî tutumun rolünü incelemektir. Literatürde yapılan araştırmalara bakıldığında, müzik tercihleri ve kişilik tipleri arasındaki ilişkinin tek yönlü olarak incelendiği ve bu süreçte rol oynayan diğer değişkenlerin etkilerine yer verilmediği ön plana çıkmaktadır. Nitekim Kaçmaz da müzik tercihinin pek çok faktörden beslenen interaktif bir süreç olduğunu öne sürmekte ve duygu durumu dengeleme, durum ve ana uygun bir arka plan belirleme, sosyal kimlik oluşturarak kişiliği yansıtma ya da nörofizyolojik süreçler ya da uyarılmışlık seviyelerini düzenleme gibi pek çok faktörün müzik tercihinde rol oynadığını belirtmektedir.¹ Dinî tutumlar ve müzik tercihleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların da kısıtlı sayıda olduğu ve bu çalışmalarda dinî tutum ile müzik tercihi ilişkisine etki edebilecek başka faktörlere yer verilmediği ve bu araştırmaların sıklıkla üniversite öğrencisi olan örneklem gruplarıyla yapıldığı görülmektedir.² Din ve müzik ilişkisi konusunda yapılan araştırmaların örneklem gruplarının üniversite öğrencileri ve din eğitimi alan kişilerden oluşması da dikkat çekici bir başka kısıtlılıktır.³ Her ne kadar çalışmalarda müziğin, dinî gruplarda aidiyet ve dinî tecrübe sunan bir yöne sahip olduğuna değinilse de, dinî tutumları ne yönde değiştirdiği ve bu değişkenlerin bireylerin kişilik özellikleriyle ne yönde ilişkili olduğuna değinilmediği göze çarpmaktadır. Bu sebeple araştırmanın temel sorusu “Kişilik tipleri ve müzik tercihleri arasındaki ilişkide dinî tutumun rolü nedir?” olarak belirlenmiştir. Dinî

- 1 Derya Kaçmaz, “Müzik Tercihlerine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme,” *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* 7, no. 15 (2017): 150.
- 2 Barış Erdal ve Üzeyir Ok, “Müzik Tercihinde İnanç Biçimlerinin Rolü,” *The Journal of Academic Social Science Studies* 5, no. 3 (2012): 59-74.; Barış Erdal ve Yeliz Kındap Tepe, “Bireylerin Duygu Durum, İçedönük-Dışa dönük Kişilik Özelliği ve Müzik Tercihleri Arasındaki İlişkiler,” *Psikoloji Çalışmaları* 41, no. 2 (2021): 549-580.; Barış Erdal, “Müzik Tercihi ve Kişilik İlişkisi”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, no. 2 (2009): 188-196.; Derya Kaçmaz, “Müzik Tercihlerine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme,” *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* 7, no. 15 (2017): 150.; Nihan Yağışan, “Üniversite Öğrencilerinin Müzik Tercihleri ve Saldırganlıkla İlişkisi,” *SED-Sanat Eğitimi Dergisi* 1, no. 2 (2013): 96-113.
- 3 F. Zehra Karışman, “*Kur’an Âyetlerinin Ezberlenmesinde Makamsal Okuyuşun Etkisi*,” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2017).

tutumlar yalnızca dinî müzik tercihiyle ilişkili olamayabileceği gibi, belli kişilik tiplerinin spesifik müzik türlerini tercih etmesinde dinî tutumun ne derece etkili olduğu da tam olarak bilinmemektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın özgün yanı, kişilik tipleri ve dinî tutumun müzik tercihlerini belirleme üzerindeki rolünü ele almasıdır.

Tutumlar sosyal psikolojide pek çok açıdan tanımlanmaktadır ve en yaygın olan tanıma göre tutum, bir kişiye attığımız ve bir objeye kurduğumuz ilişkiyle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarımızı istikrarlı biçimde ortaya koymamızı sağlayan bir eğilimdir.⁴ Tutumun yalnızca bir davranış eğiliminden fazlası olup, duygu, düşünce ve davranış üçlüsünden meydana geldiği bilinmektedir.⁵ Tutumu oluşturan düşünceler, bir nesneye karşı bireyin attığı bilgi ve inançlar iken, duygular, o nesneden hoşlanıp/hoşlanmamasını içerir ve üçüncü bileşen olan davranış ise, tutum nesnesiyle ilgili her türlü davranışa hazır olma eğilimine işaret eder.⁶ Dinî tutum ise, din ile ilgili duygu, düşünce ve davranışları belirleme biçimidir.⁷ Dinî tutumların oluşumunda ihtiyaçlar & istekler, bilgiler, dinî gruplara mensubiyet ve din görevlileri & dindarlarla ilişkiler gibi çeşitli faktörler rol oynamaktadır.⁸ Dinî bilgiler, dinî tutumun düşünce bileşenini inşa ederken, dinî gruplara mensubiyet ve din görevlileri & dindarlarla ilişkiler ise, dinî tutumların duygu ve davranış boyutunu oluşturmaktadır.⁹

Dinî tutum ve müzik tercihi

Dinî tutumu oluşturan üç boyuttan birisinin duygu olması ve müziğin de bir duygu ifadesi olarak kullanımı düşünüldüğünde, duygular dinî tutum ve müziğin ortak bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Müziğin gerek kutsal bir varlığa dua etme ve kutsal ile ilişki kurma aracı olarak kullanılması,¹⁰ gerekse grupla yapılan toplu ritüellerde insanları ortak bir duygu, düşünce ve davranış etrafında toplayıcı bir rolde bulunması¹¹ onun din ile olan yakın ilişkisini göstermektedir.

4 Çiğdem Kağıtçıbaşı ve Zeynep Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*, (İstanbul: Evrim, 2017), 130.

5 Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan*, 131.

6 Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi (4. Baskı)*, (İstanbul: Çamlıca, 2010), 146.

7 Peker, *Din Psikolojisi*, 147.

8 Arslan, Hasan. "Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi," *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 9, no. 1 (2009): 79-82.

9 Arslan, "Dinî Tutum," 80.

10 Fatma Odabaşı, "Sosyo-Kültürel Sistem ve Müzik" *Türk Musikisi, Toplum ve Kültür,* *Yeni Türkiye Dergisi Türk Musikisi Özel Sayısı 57* (2014): 1425.

11 Gülüşan Göcen, *Din Psikolojisi Açısından Dünden Bugüne Psikoloji-Mit İlişkisi* (İstanbul: Kaknüs, 2016), 271.

Kendirci¹² insanların müzik tercihlerinde -kültür ve evrimin etkisi altında olan-duyguların belirleyici olduğunu söyler. Duygulara aracılık eden müziğin, din ile yakın ilişkisi söz konusu olduğunda bir dinî duygu ifadesine dönüştüğü görülmektedir. Nitekim Düzgüner'in Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam dininde yer alan çeşitli grupların (Süryânî, Rum, Ermeni, Presbiteryen, Mevlevilik) dinî geleneklerinde müziğe yer verdikleri ifadesine ek olarak İslam dinî ve Türkiye özelinde beş vakit makam ile okunan ezan, hac ve umre ibadetini yerine getirirken melodik olarak söylenen tesbihatlar ve Mevlevî tarikatının sema ayinleri gibi uygulamaları örnek göstermesi din ve müzik arasındaki sıkı ilişkiye işaret etmektedir.¹³

Osmanlı Devleti döneminde Türk klasik müzik geleneğinin gelişimine bakıldığında, 17. y.y.'da saraya ait Enderûn Mektebi'nde musiki meşk edilen İtrî gibi hocaların Mevlevî tarikatına mensup olduğu bilinmektedir ve bu bilgi Türk Musikisi tarihinde kült eserlerden birisi olan *Atrabü'l Âsâr'da*¹⁴ açıkça zikredilmektedir.¹⁵ Dönemin büyük musikî üstatlarının Mevlevî tarikatına mensup olması, müzik eğitimi ve Mevleviliğin iç içe geçmiş ilişkisine ve din ve müziğin yakınlığına dair tarihsel bir veridir. Neyzen musikî üstatları, yalnızca Mevlevî dergahlarında dinî müzik icra etmekle kalmayarak musikî nazariyatçıları olarak da öne çıkmaktadır.¹⁶ Özetle, neyin Türk Klasik müzik geleneğinde yer alan merkezî konumu ve neyzenliğin ise, bir müzik ustası olmanın yanı sıra insan-ı kâmil bir kişilik tipiyle özdeşleştirilmesi, müziğin din ile kurduğu yakın bağı göstermektedir. Bu sebeple müzik tercihleri ve kişilik ilişkisinde dinî tutumun nasıl bir rol oynadığı merak uyandırmaktadır.

Literatürde din ve müzik ilişkisini ele alan çalışmaların müziğin dinî tecrübeye yol açması,¹⁷ dinî ve millî pek çok ortak duygu yaşamaya olanak sağlayarak grup

12 Ozan Yılmaz Kendirci, "Duyguların Evrimi ve Müzik," (İstanbul: Ceylan, 2014), 11.

13 Sevede Düzgüner, "Müzik Psikoloji Din İlişkisinin Dünü Bugünü Yarını," *Güzel Sanatlar Eğitimi-Toplum Bilimler Etkileşimi Uluslararası Sempozyumu içinde (473-485)*. İstanbul: İstanbul Türk Müziği Dernek ve Vakıfları Dayanışma Konseyi (10-12 Mayıs 2017), 537.

14 Şeyhülislam Ebu İshakzâde Mehmet es'ad Efendi'ye (1685-1753) ait olan ve 100 kadar bestekar hakkında biyografik bilginin yer aldığı eser *Atrabü'l Âsâr detaylı bilgi için bkz.* Cem Behar, *Osmanlı Türk Musikisinin Kısa Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015), 17.; Cem Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği: 18. yüzyılda Osmanlı/Türk musikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 189.

15 Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği*, 189.

16 Süleyman Erguner, *Rauf Yektâ Bey: Neyzen-Müzikolog-Bestekâr* (İstanbul: Kitabevi, 2003), 193.

17 Sevede Düzgüner, "Mevlevî Ayin Musikisi ve Mevlevî Semâ Âyininin Psikolojik Etkileri," *Mevlâna Mevlevîlik Sempozyumu* (2007): 203.

kimliğini pekiştirdiği,¹⁸ Kur'an-ı Kerim ezberlemeyi kolaylaştırıcı bir etkisinin olduğu¹⁹ ve din ile ilişkili aktivitelere ilgiyi arttırıcı gibi etkilerine değinildiği görülmektedir.²⁰ Müziğin dinî gruplarda aidiyet ve dinî tecrübe sunduğu da bilinmektedir, ancak tüm bunları sağlarken söz konusu değişkenlerin bireylerin kişilik özellikleriyle ne yönde ilişkili olduğu ya da dinî tutumları nasıl etkilediği gibi başlıklara yer verilmediği göze çarpmaktadır.

Literatürde dinî tutum ve müzik tercihlerinin yalnızca dinî musiki özelinde olmadığı çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan biri olan Erdal'ın araştırmasında²¹ caz, metal ve rock müzik severlerin dinî tutum ölçek puanlarının tercih edilen müzik türüyle negatif yönde ilişkili olduğu ancak tasavvuf müziği severlerin tam tersi biçimde müzik seçimlerinin dinî tutum ile pozitif yönde ilişkili olduğu ve TSM ve caz müzik tercihinin de dinî tutumun inançta dönüşüm boyutuyla ile pozitif ilişkili olduğu bulguları öne çıkmaktadır. Araştırmacı, caz, metal ve rock türlerini sevenlerin kendilerini seküler olarak tanımladıklarını belirtmektedir. Ayrıca Erdal TSM ve caz müziğini belli bir müzikal eğitim süreciyle alakalı görmemesi sebebiyle inançta dönüşümü gerektiren bir olgunluğa erişimle ilişkili bulmazken, katılımcıların inanç olgularında kesin bir bakış açısına sahip olmaları bakımından tasavvuf müziğini tercih etmeye yöneldiklerini öne sürmektedir.²²

Kişilik ve müzik tercihi

Latince *persona* kökünden gelen ve İngilizce'de *personality* olarak geçen **kişilik**, APA Psikoloji Sözlüğü'nde kişinin temel özellikleri, benliği, ilgi alanları, değerleri ve duygusal kalıplarının yanı sıra hayata uyumlanmak için sergilediği biricik karakteristik ve davranışlarının kalıcı bileşimi olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle kişilik, benliğimizde bir takım duygusal ve düşünsel kalıpların yaşama uyum sağlamak amacıyla tutarlı biçimde korunması olarak görülebilir. Kişiliğin şekillenmesinde doğuştan gelen genetik etkiler (nature/içsel) olduğu kadar çevresel faktörlerin de (nurture/dışsal) etkili olduğu bilinmektedir.²³ Bir

18 Macit, "Dinî ve Tasavvufî Müzik Türü," 223.; Karaburun-Doğaner ve Kılınçer, "Dinsel İletişim", 61-72.

19 Karışman, "Kur'an Âyetlerinin Ezberlenmesinde Makamsal Okuyuşun Etkisi," 74.

20 Belma Yeni, "Dinî Müsikinin İlköğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumlarına Etkisi," (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Samsun Üniversitesi, 2016), 79.

21 Erdal ve Ok, "Müzik Tercihinde İnanç," 71.

22 Erdal ve Ok, "Müzik Tercihinde İnanç," 72.

23 İbrahim Gürses, *Dindarlık ve kişilik*. (Bursa: Emin, 2010), 22.; Filiz Serdar, *Kişilik ve Kişilik Kuramları*. (İstanbul: Lamure, 2023), 4.

kişinin hem bireysel tercihleri arasındaki farklılıkların hem de diğer bireylerden ayrılan yönlerinin ne kadarının içsel ve ne kadarının dışsal etkilere bağlı ortaya çıktığı merak konusudur. Nitekim 80'li yılların sonunda müzik tercihleri arasındaki farklılıklar ve bunun kişilikle ilişkisinde rol oynayan etkenlerin konu edildiği çalışmaların literatüre girdiği görülmektedir.²⁴ Rentfrow ve Gosling²⁵ geliştirdikleri modelde müzik tercihlerini dört boyutta toplayarak bu boyutların *Beş Faktörlü Kişilik Envanteri*'ndeki kişilik boyutlarıyla ilişkisini incelemektedir.²⁶ Amerikan üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışmada, *Yansıtıcı ve Karmaşık* boyut ile *Yoğun ve Asi* boyut *deneyime açıklık* ile, *İyimser ve Geleneksel* boyut *dışa dönüklük* ile pozitif yönde, *uyumluluk* ve *vicdanlılık* ile negatif yönde; *enerjik* ve *ritmik* tür ise, *deneyime açıklık* ve *uyumluluk* ile pozitif yönde ilişkili görülmektedir. Delsin ve diğerleri, Rentfrow ve Gosling'in dört boyutlu müzik tercihi modelini lise öğrencileri üzerinde denemek amacıyla 12-19 yaş grubunda Alman uyruklu 2334 ergen üzerinde bir çalışma gerçekleştirerek ergenlerin pop, rock ve elit müziklerini daha az tercih ettiğini ve *dışa dönüklüğün* pop müzik tercihiyle, *uyumluluğun* da elit müzik türüyle pozitif yönde ilişkili olduğunu ve bu tercihlerin arka planında sosyalleşme ihtiyacının ya da ergenliğe has meydan okumanın olabileceğini ifade etmektedirler.²⁷ Rock müzik tercihi *tam heyecan arayışı* ve *disinhibisyon*²⁸ ile ilgili görülse de bazı araştırmacılar *deneyime açıklığın* popüler müzik ve rock müzikten

- 24 Stephen J. Dollinger, "Research Note: Personality And Music Preference: Extraversion And Excitement Seeking Or Openness To Experience?" *Psychology of music* 21, no. 1 (1993): 73-77.; Thomas O. Robinson, James B. Weave ve Dolf Zillmann, "Exploring the relation between personality and the appreciation of rock music," *Psychological Reports* 78, no. 1 (1996): 259-269.; William McCown, Ross Keiser, Shea Mulhearn ve David Williamson, "The Role of Personality and Gender in Preference for Exaggerated Bass in Music," *Personality and individual differences* 23, no. 4 (1997): 543-547.; Jodi L. Pearson ve Stephen J. Dollinger, "Music Preference Correlates of Jungian Types," *Personality and individual differences* 36, no. 5 (2004): 1005-1008.; Patrick Litle ve Marvin Zuckerman, "Sensation Seeking and Music Preferences," *Personality and individual differences* 7, no. 4 (1986): 575-578.
- 25 Peter J. Rentfrow ve Samuel D. Gosling, "The Do Re Mi's of Everyday Life: The Structure And Personality Correlates of Music Preferences," *Journal of personality and social psychology* 84, no. 6 (2003): 1236-56.
- 26 Blues, caz, klasik ve folk müzik türlerinin tanımladığı *Yansıtıcı ve Karmaşık boyut*; Rock, alternatif ve ağır metal müzik türlerinin tanımladığı *Yoğun ve Asi boyut*; Country, sound track, dinî ve pop müzik ile tanımlanan *İyimser ve Geleneksel boyut*; Rap/hip-hop, soul/funk ve elektronika/dans müziğiyle tanımlanan *Enerjik ve Ritmik Boyut*
- 27 Marc JMH Delsing, Tom FM Ter Bogt, Rutger CME Engels ve Wim HJ Meeus. "Adolescents' Music Preferences and Personality Characteristics," *European Journal of Personality: Published for the European Association of Personality Psychology* 22, no. 2 (2008): 126.
- 28 Litle ve Zuckerman, "Sensation Seeking," 575-578.

bağımsız olduğunu düşünmektedir.²⁹ *Deneyime açık olmak* arabesk ve pop müziğiyle anlamlı düzeyde ilişkili bulgulanmazken,³⁰ rap/hip-hop, soul/funk ve elektronika/dans müziğiyle pozitif yönde ilişkili görülmektedir.³¹ Rock ve bass müziğin *psikotizm* ve *tepkisel meydan okuyuculuk* ile de ilişkili olduğu düşünülmektedir.³² Jung'un kişilik modeli çerçevesinde müzik tercihlerindeki farklılaşmayı inceleyen başka bir çalışmada da *dışa dönüklüğün*, tüm müzik türleriyle ilişkisi olmasına rağmen pop/rock müzikle ilişkisi öne çıkarken -kişiliğin- *hissetme-düşünme (feeling/thinking)* boyutunun ise country ve klasik müzik türüyle ilişkili olması dikkat çekicidir.³³ Tüm bu çalışmalar kişilik özelliklerine göre müzik tercihlerinin değişebileceğini göstermektedir.

Kişilik ve müzik tercihleri arasındaki ilişki üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında, Türk müziği ve klasik Batı müziği dinleyicilerinin benzer ve rock müzikseverlerin bu iki gruptan bariz biçimde farklı kişilik özellikleri gösterdiği ön plana çıkmaktadır.³⁴ Klasik Müzik ve Türk Müziği severler *Yumuşak başlı/geçimli, özdenetimlilik* gibi kişilik özellikleri bakımından rock müzikseverlere göre daha yüksek ölçek puanları alırken, *duygusal değişkenlik* ve *özgüven* konusunda klasik müzik severlerin en yüksek puanı aldığı görülmektedir.³⁵ *İçe dönüklerin, yumuşak ve enerjik* müzik kategorisinde *dışa dönüklere* göre daha seyrek tercihte buldukları ve *dışa dönüklerin* ise, *enerjik ve geleneksel* türlere ve pop müziğe daha sık yönelindikleri bulgulanmaktadır.³⁶ Çok yönlü müzik tercihi yapanların ise, olumlu duygu puanlarının *yumuşak ve gösterişsiz* türde müzik tercih edenlere kıyasla daha yüksek olması da ilgi çekici bir diğer bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷ *Özerklik*, jazz-blues ve klasik müzik türü ile ilişkili iken, *deneyime açık olma* ise, arabesk ve pop müzik dışında tüm türlerle ilişkili olarak öne çıkmaktadır.³⁸ Arabesk fantezi müziği seçenlerin, Klasik müzik, Türk Sanat Müziği, Türk Halk

29 Dollinger, "Research Note," 73-77.

30 Kaçmaz, "Müzik Tercihleri," 141-152.

31 Blues, caz, klasik ve folk müzik türlerinin tanımladığı *Yansıtıcı ve Karmaşık boyut*; Rock, alternatif ve ağır metal müzik türlerinin tanımladığı *Yoğun ve Asi boyut*; Country, sound track, dinî ve pop müzik ile tanımlanan *İyimser ve Geleneksel boyut*; Rap/hip-hop, soul/funk ve elektronika/dans müziğiyle tanımlanan *Enerjik ve Ritmik Boyut*.

32 Robinson vd., "The relation between personality and music," 259-269. ; McCown, "The Role of Personality," 543-547.

33 Pearson ve Dollinger, "Music Preference," 1005-1008.

34 Erdal, "Müzik Tercihi," 194.

35 Erdal ve Tepe, "Bireylerin Duygu Durum," 549-580.

36 Erdal, "Müzik Tercihi," 195.; Kaçmaz, "Müzik Tercihleri," 141-152.

37 Erdal ve Tepe, "Bireylerin Duygu Durum," 549-580.

38 Kaçmaz, "Müzik Tercihleri," 141-152.

Müziği, yabancı pop ve yerli pop müziği dinleyenlere göre fiziksel saldırganlık ölçeğinde daha yüksek puan aldığı bulgusu da dikkat çekici bir başka araştırma sonucudur.³⁹ Bütün bu araştırmalarda elde edilen bulgular, kişilik özelliklerinin müzik tercihindeki farklılaşmayla paralel biçimde değiştiğini göstermektedir. Ancak müzik tercihinde psikolojik durum, kişilik özellikleri, yaş ve cinsiyet gibi bireysel etkenlerin yanı sıra sosyal sınıf, medya, aile ve kültürlenme sosyal etkenlerin de nasıl bir rol oynadığı tam olarak bilinmemektedir.⁴⁰

Nitekim lise öğrencilerinin sevgi-aşk duygu durumu ile tetiklenerek en çok Türkçe-pop türünü yalnız ve telefonla dinlemeyi tercih ettikleri⁴¹ ve bu kişilerin daha çok uyum göstermeye yöneldiği görülürken, KBM ve TSM tercih edenlerin düzene/kurala önem verdiği, rock müziği sevenlerin, karşı çıkmaya eğilimli olduğu ve halk müziği sevenlerin ise, kabul etmeye ve arabesk müziği sevenlerin de ilgi arayışına meyilli olduğu bulgulanmıştır.⁴² İlkokul öğrencilerinde ise, en çok hip-hop müziğin tercih edildiği ve bu tercihte şarkı klbinin etkili olduğu ön plana çıkmaktadır.⁴³ Yaş grubu değiştikçe buna bağlı müzik tercihlerinin de farklılaştığı görülmektedir. Nitekim Taş öğrencilerin tercih ettiği müziğin aileleri tarafından zararlı bulunduğunu öne sürerken,⁴⁴ Koç ve Ekinay da lise çağında öğrencilerin müzik tercihlerinin aileleriyle aynı yönde olduğunu ve müzik tercihlerinin okula yönelik tutumlarını anlamlı yönde etkilediğini ifade etmektedir.⁴⁵

Kuramsal Arka Plan

Literatürde geçen *uses and gratification* modeli, kişilik ve müzik tercihleri arasındaki ilişki üzerine ilk teorilerden birisi olarak bilinmektedir. Medya alanında da sıkça kullanılan bu teoriye göre insanlar, medya içeriklerini belli ihtiyaçları

39 Yağışan, “Üniversite Öğrencilerinin Müzik Tercihleri,” 96-113.

40 Onur Şenel, “Müzik Tercihinin Karmaşık Arka Planı,” *Journal of International Social Research* 7, no. 30 (2014), 213-227.; Kaçmaz, “Müzik Tercihleri,” 150.

41 Pınar Nizamoglu, “Güzel Sanatlar Lisesi Öğrencilerinin Duygu Durumlarına Göre Müzik Tercihleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler.” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, 2019), 82.

42 Berrak Artemiz, “Ergenlerin Farklı Müzik Türlerine İlişkin İlgileri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, 2010), 52-69.

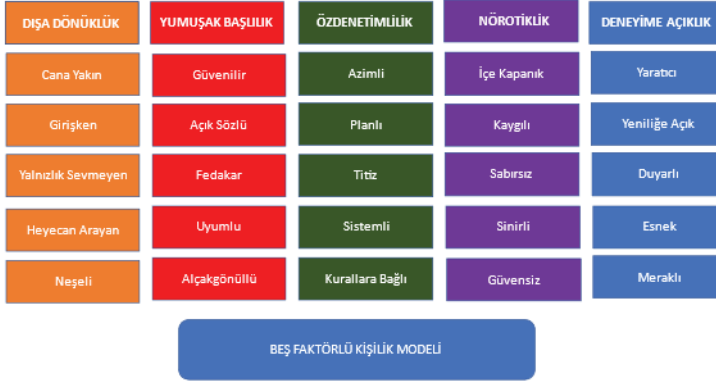
43 Halil Taş, “İlkokul Öğrencilerinin Müzik Türü Tercihleri Üzerine Bir İnceleme.” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2020): 355-378.

44 Taş, “İlkokul Öğrencilerinin Müzik Tercihleri,” 355-378.

45 Oğuz Koç ve İdil Ekinay, “Fen Lisesi Öğrencilerinin Demografik Özellikleri ve Tercih Ettikleri Müzik Türlerine Göre Okula Yönelik Tutumlarının İncelenmesi,” *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 41, no. 2 (2021): 1227-1246.

doğrultusunda seçmektedir.⁴⁶ Alan Rubin⁴⁷ ise, müzik ve benzeri bir medya içeriğine yönelen kişinin pasif bir alıcı olmanın aksine bir ihtiyacını gideren, aktif ve eylemde olan bir konuma sahip olduğunu savunmaktadır.

Kişilik teorileri alanında ise, *Beş Faktörlü Kişilik Modeli* bilinen en eski teorik modellerdendir. Pek çok farklı beş faktörlü kişilik modeli olsa da bu araştırmada baz alınan teorik model aşağıdaki gibidir (bkz. Şekil 1).⁴⁸

Şekil 1. Beş Faktörlü Kişilik Modeli

Dinî tutum alanında doğrudan bir kuramsal model olmasa da literatürdeki çalışmaların *Glock'un beş boyutlu dindarlık modeli*, *Allport'un iç-dış yönelimli dindarlık modeli* ve *James Fowler'in inanç gelişimi modelleri* üzerinden yapılandırıldığı görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan ve Ok'un geliştirdiği dinî tutum ölçeği de Fowler'in inanç gelişimi teorisi üzerine inşa edilmiştir. Fowler inancı, insanın temel ihtiyaçlarından birisi olan aşkın olanla bağ kurma arayışı olarak tanımlamaktadır.⁴⁹ Fowler'ın yedi basamaklı inanç gelişim teorisi dönemleri sırasıyla, *basamak öncesi dönem*, *sezgisel-yansıtıcı inanç basamağı*, *öyküsel-lafzî inanç basamağı*, *terkibî-geleneksel inanç basamağı*, *bireysel düşünmeye dayalı*

46 Denis, McQuail, Jay G. Blumler ve John R. Brown, "The television audience: A revised perspective." D. McQuail (Ed.), *Sociology of mass communications* .135-165. London: Longman, 1972.

47 Alan M. Rubin, "Media Uses and Effects: A Uses-and-Gratifications Perspective," J. Bryant ve D. Zillmann (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (417-436). Lawrence Erlbaum Associates, Inc, 1994, 421.

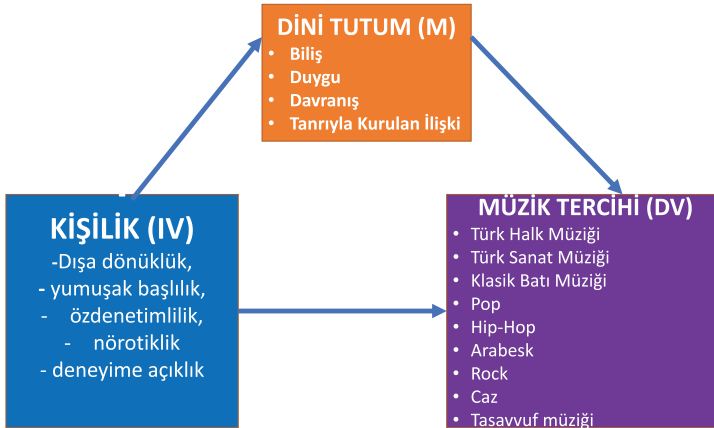
48 Horzum, Mehmet Barış, T. Ayas ve M. A. Padır. "Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması" *Sakarya University Journal of Education* 7, no. 2 (2017): 399-400.

49 James W. Fowler, *Stages of faith: The Psychology of Human Development and The Quest for Meaning*, (San Francisco: Harper & Row, 1981), 14.

inanç basamağı, birleştirici inanç basamağı ve evrenselleştirici inanç basamağı şeklindedir. *Basamak öncesi dönem*, 0-2 yaş aralığını kapsar ve hazırlayıcı dönemdir. Bu dönemin hemen akabinde gelen *sezgisel-yansıtıcı inanç basamağında* hayal gücü ile dinî kavramları kavrayış ve ölümü sezgisel anlama söz konusudur *Öyküsel-Lafzî inanç basamağında* gerçek ile hayali ayırt etme, dinî sembolleri gerçek olarak kabul etme varken, *Terkibi-geleneksel inanç basamağında* ergenlik çağıyla başlayan soyut düşünceyle beraber diğer hikayeleri kendi hikayeleriyle birleştirebilme, kendi değerlerinin ideolojiye dönüşümü görülmektedir. *Bireysel düşünmeye dayalı inanç basamağında* inanç ve değerleri sorgulama ve eleştirel bakışla iç otoriteye yönelme belirirken, *birleştirici inanç basamağında* geleneklere eleştirel gözle bakıp onları kavramsal anlayışlara dönüştürme, aracı sembollerden derin ilişkilere geçebilme öne çıkmaktadır. Son basamak olan *evrenselleştirici inanç basamağına* pek az insanın erişebildiğini ifade eden Fowler, adalet ve sevgiyi hayatında merkeze almak ve baskı & işkenceyi yok etmek için hayatın anlamı ve Tanrı'nın gücü ile birleşmenin bu evrede ortaya çıktığını belirtmektedir.⁵⁰

Yöntem

Bu araştırmada nicel araştırma türlerinden ilişkisel tarama modeline başvurulmuş kişilik & müzik tercihleri arasındaki ilişkide dinî tutumun ara bulucu rolüne bakılmaktadır. Kişilik bağımsız değişken, müzik tercihleri bağımlı değişken ve dinî tutum da ara bulucu (mediator) değişkendir (Şekil 2).

Şekil 2. Araştırma kapsamında önerilen ve test edilen model

50 Ali Ulvi Mehmedoğlu ve Âdem Aygün, “James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi,” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2006): 117-139.

Katılımcılar

Bu araştırmanın örneklemini, 18-57 yaş arası Türkiye’de yaşayan yetişkinler evreninden non-randomize biçimde seçilen 317 kişiden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan 317 kişiden %74,8’i kadın (n=237) ve %25,2’si erkektir (n=80). Örneklemin %13,6’sı (n=43) 25 yaş ve altı, %38,2’si (n=121) 26-35 yaş, %32,8’i (n=104) 36-45 yaş, %12,6’sı 46-55 yaş, %2,2’si (n=7) 56 ve üstü yaş aralığında yer almaktadır. Eğitim durumu dağılımına bakıldığında, katılımcıların %3’ü okuryazar (n=1), %8’i ilkokul (n=8), %4,7’si ortaokul (n=15), %18,3’ü (n=58) lise, %6,6’sı (n=21) ön lisans, %47,3’ü lisans (n=150) ve %20,2’si (n=64) yüksek lisans/doktora mezunudur. Örneklemin medeni durum bilgilerine bakıldığında, %25,6’sı bekar (n=81), %64,7’si (n=205) evli, %5,7’si boşanmış (n=18), %3’ü (n=1) eşi vefat etmiş, %3,8’i ise (n=12) duygusal bir ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Gelir düzeyi bilgilerine bakıldığında ise, katılımcıların %22,1’i (n=70) 0-8500, %25,2’si (n=80) 8501-16.000, %22,7’si (n=72) 16.001-25.000, %12,3’ü (n=39) 25.001-35.000, %7,6’sı (n=24) 35.001-45.000 aralığında ve %10,1’i (n=32) 45.001 ve üzeri şeklinde beyan etmektedir.

Katılımcıların algılanan dindarlık düzeyine yönelik verdiği cevapların %12,6’sı (n=40) dindar değilim, %21,1’i (n=67) biraz dindarım, %58,7’si (n=186) dindarım ve %7,3’ü (n=23) çok dindarım şeklindedir. Katılımcıların din eğitimi aldıkları yerler sırasıyla aile (%36, n=144), okul (%21,7, n=69), Kur’an Kursu (%18,3, n=58), cemaat ya da tarikat (%8,8, n=28), camii (%4,7, n=15), ve diğer (%3,5, n=11) olarak görülürken, katılımcılardan %6,3’ü (n=20) herhangi bir din eğitimi almadığını ifade etmektedir. Katılımcılardan %31,2’si (n=99) müzik eğitimi aldığını, %68,8’i (n=218) müzik eğitimi almadığını bildirmektedir. Bir gün içinde müzik dinleme süresi dağılımlarına bakıldığında ise, katılımcılardan %6,3’ü (n=20) gün içinde hiç müzik dinlemediğini, %46,1’i (n=146) 1 saatten az, %27,1’i (n=86) 1-2 saat, %13,2’si (n=42) 2-4 saat aralığında, %7,3’ü (n=23) 4 saatten fazla müzik dinlediğini belirtmektedir (Tablo 1). Müzik dinlerken dikkat edilen örüntüye ilişkin katılımcılardan %12,9’u (n=41) sözlere, %20,2’si (n=64) müziğe, %66,6’sı da (n=211) her ikisine de dikkat ettiğini belirtirken, %0,3’ü de (n=1) bunun duruma göre değiştiğini belirtmektedir.

Tablo 1.
Demografik Bilgiler

		N	%
Cinsiyet	Kadın	237	%74,8
	Erkek	80	%25,2
Yaş	25 ve altı	43	%13,6
	26-35	121	%38,2
	36-45	104	%32,8

	46-55	40	%12,6
	56 ve üstü	7	%2,2
Medeni durum	Bekâr	81	%25,6
	Evli	205	%64,7
	Boşanmış	18	%5,7
	Eşi vefat etmiş	1	%3
	Duygusal ilişkisi var	12	%3,8
Eğitim durumu	Okuryazar	1	%3
	İlkokul	8	%8
	Ortaokul	15	%4,7
	Lise	58	%18,3
	Önlisans	21	%6,6
	Lisans	150	%47,3
	Lisansüstü	64	%20,2
Gelir Düzeyi	0-8500	70	%22,1
	8501-16.000	80	%25,2
	16.001-25.000	72	%22,7
	25.001-35.000	39	%12,3
	35.001-45.000	24	%7,6
	45.001 ve üstü	32	%10,1
Algılanan dindarlık	Dindar değilim	40	%12,6
	Biraz dindarım	67	%21,1
	Dindarım	186	%58,7
	Çok dindarım	23	%7,3
Din eğitimi alınan yer	Aile	144	%36
	Okul	69	%21,7
	Kuran Kursu	58	%18,3
	Cemaat/Tarikat	28	%8,8
	Camii	15	%4,7
	Diğer	11	%3,5
	Din eğitimi almadım	20	%6,3
Müzik eğitimi	Alan	99	%31,2
	Almayan	218	%68,8
Müzik dinleme süresi	Hiç	20	%6,3
	1 saatten az	146	%46,1
	1-2 saat	86	%27,1
	3-4 saat	42	%13,2
	4 saatten fazla	23	%7,3

Veri Toplama Araçları

Horzum ve diğerleri⁵¹ tarafından 218 lise öğrencisi üzerinde geçerlilik çalışması yapılan ve Rammstedt ve John'a⁵² ait olan *Beş Faktör Kişilik Ölçeği*, 10 maddeden

51 Horzum, Mehmet Barış, T. Ayas ve M. A. Padır. "Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması" *Sakarya University Journal of Education* 7, no. 2 (2017): 398-408.

52 Beatrice Rammstedt ve John P Oliver, "Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German," *Journal of research in Personality*, 41 no.1, (2007): 203-212.

oluşan 5'li Likert tipinde bir ölçektir. *Dışa dönüklük, yumuşak başlılık, özdenetimlilik, nörotiklik ve deneyime açıklık* olmak üzere toplam 5 alt boyutu vardır ve her alt boyuta ait 2'şer maddesi olup toplamda 10 madde içermektedir. Ölçeğin beş alt boyutu için iç tutarlılık ve kompozit güvenilirlik değerleri sırasıyla *dışa dönüklük* için .88 ve .83; *yumuşak başlılık* için .81 ve .73; *özdenetimlilik* için .90 ve .85, *nörotiklik* için .85 ve .79 ve *deneyime açıklık* için .84 ve .78'dir. Üzeyir Ok tarafından geliştirilen *Dinî Tutum Ölçeği* ise, 4 boyuttan oluşan ve her bir alt boyuta ait 2 maddenin yer aldığı toplamda 8 maddeden oluşan 5'li Likert tipinde bir ölçektir.⁵³ Bu ölçeğin *biliş, davranış ve duygu* alt boyutları, sosyal psikolojide yer alan tutum kuramı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Dinî tutum kavramında ölçülmek istenen nesnenin din olması bakımından söz konusu ölçüğe *Tanrı'yla kurulan ilişki* boyutu da eklenmiştir. Ölçeğin iç geçerlik kat sayısı aralığı (.81 ve .91) olarak bulgulanmıştır.⁵⁴ Yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir düzeyi, eğitim durumu, algılanan dindarlık ve müzik eğitimi değişkenlerine ilişkin sorular demografik bilgi formunda yer almaktadır. *Müzik Tercih*i formu ise araştırmacı tarafından literatürde yer alan diğer araştırmalardan derlenerek oluşturulmuştur. Katılımcılara en sevdikleri müzik türü, sevdikleri müziği tercih etmede etkili olan faktörler, müzik dinleme sıklığı gibi müzik dinleme tercihlerine yönelik kapalı uçlu sorular yöneltilmektedir.

İşlem

Bu araştırma 31.05.2023 tarihinde İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi E-20292139-050.01.04-56507 numaralı Etik Kurulu onayı ile gerçekleştirilmiştir. Bilgilendirilmiş onam formunda; bu çalışmanın amacı açıkça belirtilmiş, veriler gönüllülük esasına dayalı toplanmış olup bu verilerin gizli tutulacağı ve KVKK mevzuatı gereğince ilgili tüm tedbirlerin alınacağı bilgilerine yer verilmiştir. Katılımcılar, sırasıyla demografik bilgi formu, müzik tercihi formu, dinî tutum ölçeği ve beş faktör kişilik ölçeğini doldurmuşlardır. Tüm ölçekleri doldurma süresi yaklaşık 20-25 dakika sürmüştür. Elde edilen veriler ilişkisel tarama modeline göre incelenmiştir.

Bulgular

Betimleyici istatistikler, korelasyon ve güvenilirlik analizleri SPSS 25 programı kullanılarak elde edilmiştir. Betimsel istatistiklere göre örneklem genelinde en çok Türk Halk Müziği (THM) (n=65) en az Hip-Hop müziğinin (n=9) tercih edildiği görülmektedir. Klasik Batı Müziği (KBM) seçenlerin diğer müzik türlerini seçenlere

53 Üzeyir Ok, "Dinî Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması." *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8, no. 2 (2011): 528-549.

54 Ok, "Dinî Tutum Ölçeği," 528-549.

göre *dışa dönüklük* ($\mu= 8,07$) ve *özdenetimlilik* ($\mu=7,64$) alt boyutundan en yüksek puanı almışlardır. *Dışa dönüklük* alt boyutunda en düşük puanı pop müzik ($\mu=6,88$) tercih edenler, *özdenetimlilik* alt boyutunda ise en düşük ortalama puanı rock müzik tercih edenlerin aldığı görülmüştür ($\mu =7.21$). *Nörotiklik* alt boyutunda arabesk müziği seçenlerin diğer müzik türlerini seçenlere göre en yüksek puanı ($\mu =6,38$), caz müzik tercih edenlerin ise en düşük ($\mu=5,1$) puanı aldığı görülürken, *deneyime açıklık* alt boyutunda tasavvuf müziği (TSV) tercih edenlerin en yüksek puanı ($\mu= 7,45$), THM tercih edenlerin de en düşük puanı ($\mu=6,4$) aldıkları bulgulanmıştır. *Yumuşak başlılık* alt boyutunda ise, bu araştırmada sunulan 9 müzik dışında bir türde müzik tercih edenler en yüksek ortalama puanı alırken ($\mu= 8,36$) bunu müteakip ikinci en yüksek grubun THM tercih edenler ($\mu=8.29$) olduğu görülmüştür. *Yumuşak başlılık* alt boyutunda ise, en düşük ortalama puanı ($\mu= 7,1$) caz müzik tercih eden grup olmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular, kişilik tipleri ve müzik tercihleri arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Kişiliğin (x) müzik tercihi (y) üzerindeki varyansı açıklama düzeyine bakmak için regresyon analizi yapılmıştır. *Yumuşak başlılığın* Türk Sanat Müziği (TSM) seçiminde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Ancak bu varyansın %2'sini açıklayabilmektedir ($R=.166$, $R^2 = .028$, $F(1, 315) = 8.973$, $p=.028$). Bir diğer ifadeyle *yumuşak başlılık*, TSM seçiminde etkili olan faktörlerden %28'i ile ilişkilidir. *Yumuşak başlılık* kişilik özelliği Klasik Batı Müziği (KBM) seçiminde de anlamlı bir yordayıcı olarak görülmektedir ve KBM seçimindeki toplam varyansın %1'ini açıklayabilmektedir ($R=-.124$, $R^2 = .015$, $F(1, 315) = 4.939$, $p=.027$). *Deneyime açıklık* ile KBM ($R=.389$, $R^2 = .151$, $F(1, 315) = 56.086$, $p=.000$) arasında pozitif ilişki vardır ve KBM'de varyansın %1'ini açıklamaktadır. Caz müzikte ile *deneyime açıklık* pozitif yönde ilişkilidir ve varyansın %9'unu açıklamaktadır ($R=.312$, $R^2 = .097$, $F(1, 315) = 33.934$, $p=.000$). *Özdenetimlilik* ile rock müzik tercihi arasında negatif yönlü bir ilişki bulgulanmış ve *özdenetimlilik* rock tercihindeki varyansın %2'sini açıklayabilmektedir ($R=-.134$, $R^2 = .026$, $F(1, 315) = 8.547$, $p=.000$). *Dışa dönüklük* ve *nörotiklik* alt boyutları ile müzik tercihi ilişkili görünse de korrelasyon kat sayısı çok düşük olduğu için regresyon analizi de anlamlı bulgulanmamıştır. Kişiliğin alt boyutlarının hip/hop ($R=.123$, $R^2 = .015$, $F(5, 311) = .953$, $p=.447$), arabesk ($R=.124$, $R^2 = .015$, $F(5, 311) = .978$, $p=.431$) ve pop müzik türleri ($R=.069$, $R^2 = .005$, $F(5, 311) = .297$, $p=.914$) tercihinde anlamlı düzeyde bir yordayıcı etkisi bulgulanmamıştır.

Aracı değişken analizinde dört temel koşulu yerine getirebilmek için öncelikle kişilik-dinî tutum arasında (x-m) regresyon analizi yapılmış ardından, kişilik ve dinî tutum ikisi beraber alınarak (x+m) müzik tercihi (y) üzerindeki etkisine bakılmıştır. İlgili regresyon sonuçları üzerinden Sobel testi aracı değişken analizi yapılmış ve

kişilik ve müzik tercihi ilişkisinde dinî tutumun tüm kişilik alt boyutlarında tam ve kısmî aracı değişken rolü olduğu bulgulanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2.

Kişilik tipleri ve müzik tercihinde dinî tutumun aracı rolüne ilişkin bulgular

Kişilik Tipi (X)	Dinî Tutum Boyutu (m)	Müzik Tercihi (Y)	Sobel	p
Yumuşak başlılık (agreeableness)	Biliş	TSM	-.083	0.40*
	Duygu	THM	1.57	0.11*
		TSV	2.15	0.03**
	Davranış	TSV	2.13	0.03**
	Tanrıyla Kurulan İlişki	Pop	0.76	0.45*
Deneyime açıklık (openness to experience)	Biliş	KBM	3.38	0.00**
		Caz	4.07	0.00**
		Rock	3.46	0.00**
	Duygu	Arabesk	-2.24	0.02**
		Arabesk	-2.47	0.01**
		Rock	2.87	0.00**
		KBM	2.81	0.00**
		TSV	-2.57	0.00**
		Caz	3.24	0.00**
		Davranış	Rock	3.21
	TKİ	KBM	2.62	0.00**
		TSV	-2.36	0.01**
		Caz	3.55	0.00**
		Rock	2.34	0.00**
			KBM	2.47
		Pop	-2.23	0.02**
Özdenetimlilik (self-control)	Davranış	Rock	-2.62	0.00**
	TKİ	Pop	1.80	0.07*
Nörotiklik (neuroticism)	Biliş	KBM	-2.13	0.03**
		Caz	-2.21	0.02**
		Arabesk	1.63	0.10*
	Duygu	KBM	-1.95	0.05**
		CAZ	2.02	0.04**
	Davranış	KBM	-0.07	0.94*
		Caz	-0.07	0.93*
	TKİ	KBM	-0.33	0.74*
		Pop	0.33	0.74*
		Caz	-0.33	0.74*

Dışa dönüklük (extraversion)	Biliş	Caz	1.16	0.24*
		KBM	1.15	0.25*
		Arabesk	-1.06	0.28*
	Duygu	KBM	0.46	0.64*
		Caz	0.46	0.63*
		Arabesk	-0.46	0.66*
	Davranış	KBM	0.47	0.64*
		Caz	0.88	0.38*
	TKİ	Caz	0.66	0.50*
KBM		0.66	0.50*	
Pop		-0.65	0.51*	
Arabesk		-0.65	0.51*	

*Kısmî aracı değişken
**Tam aracı değişken

Yumuşak başlılık (agreeableness)-Tasavvuf müziği (TSV) ilişkisinde dinî tutumun duygu boyutu tam aracı değişken olarak bulgulanmıştır. *Yumuşak başlılık*-TSV tercihi (F (1,315)=3.619, p=.058, R=.107) anlamlılık sınırında kalırken, dinî tutumun duygu boyutu (F (2,314)=3.470, p=.032, R=.101) ve davranış boyutu (F(2,314)=5.199, p=.006, R=.147) üzerinden *Yumuşak başlılık*-TSV ilişkisinin anlamlılık düzeyine eriştiği görülmüştür ve bu değişim Sobel testi sonuçlarında da anlamlı çıkmıştır (p<.05). *Yumuşak başlılık* ile TSM arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki (F(1,315)=8.973, p=.003, R=.166) dinî tutumun biliş boyutunda da negatif dönmüş ve anlamlı düzeyde bulgulanmıştır (F (2,314)=4.575, p= .011, R=-.025) ancak Sobel aracılık testinde bu değişimin anlamlı olmadığı görülmüştür (p>.05). Dinî tutumun bilişsel boyutunun kısmî aracı değişken olduğu söylenebilir.

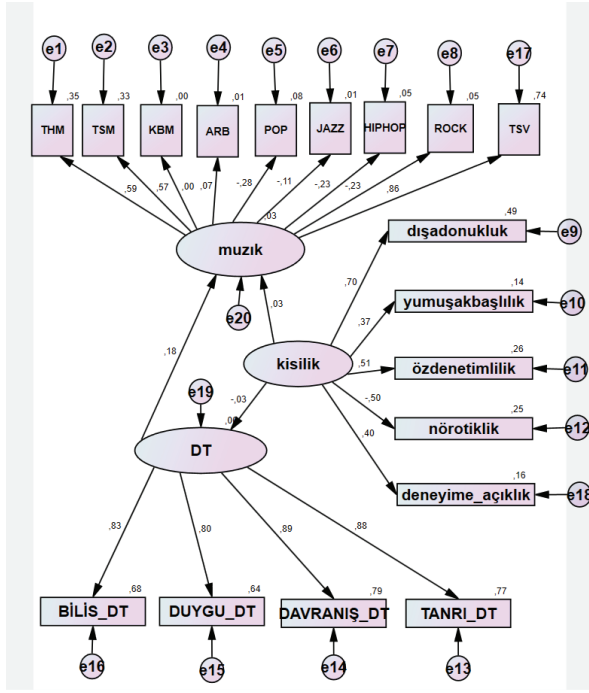
THM ile *yumuşak başlılık* arasındaki ilişki anlamlılık bakımından sınırda kalırken (F(1,315)=3.764, p= .053, R=.109), dinî tutumun duygu boyutu söz konusu olduğunda (F(2, 314)=3.470, p= .032, R=.101) ise, ilişkinin anlamlı düzeye eriştiği görülürken, pop ile *yumuşak başlılık* arasındaki negatif ilişkide (F(1,315) = .011 p=.917, R=-.006) Tanrı ile kurulan ilişki boyutu (TKİ) (F(2,314)=5.680, p= .004, R=.191) aracı olduğunda ilişkinin pozitif döneren anlamlı düzeye eriştiği görülmüştür. Ancak bu değişim Sobel testi sonuçlarında anlamlı çıkmamıştır (p>.05). Bu sebeple dinî tutumun duygu boyutu THM tercihi ve *yumuşak başlılık* ilişkisinde ve TKİ boyutu ise (F(2, 314) = 5.680, p= .004, R=.191) pop tercihi ve *yumuşak başlılık* ilişkisinde kısmî aracı değişkendir (Şekil 3).

Deneyime açıklık (openness to experience) ile rock tercihi arasındaki negatif yönlü ilişkinin (F(1,315)=13.668, p=.000, R=.204) anlamlı iken, dinî tutumun biliş boyutu (F(2,314)=19.805, p=.000, R=-275), duygu boyutu (F (2, 314) = 18.132, p= .000, R=-254), davranış boyutu (F (2,314)=22.173, p=.000, R=-294) ve TKİ boyutu (F(2,314)=14.701, p=.000, R=-213) aracı olduğunda beta kat sayısının artmasıyla aradaki ilişkinin güçlendiği görülmüştür ve bu değişim sobel aracılık testinde de anlamlı olarak bulgulanmıştır (p<.05).

KBM ve *deneyime açıklık* arasındaki anlamlı pozitif ilişki ($F(1,315)=56.086$, $p=.000$, $R=.389$) dinî tutumun TKİ boyutu ($F(2,314)=40.188$, $p=.000$, $R=-.233$), davranış boyutu ($F(2,314)=35.189$, $p=.00$, $R=-.183$), duygu boyutu ($F(2,314)=39.288$, $p=.00$, $R=-.225$) ve biliş boyutu ($F(2,314)=41.240$, $p=.00$, $R=-.247$) söz konusu olduğunda ilişki yönü negatife dönmüş ve bu değişim Sobel testi aracılık testinde de anlamlı bulgulanmıştır ($p<.05$). Benzer şekilde caz müzik tercihinin ($F(1,315)=33.934$, $p=.000$, $R=.312$) *deneyime açıklık* ile arasında olan anlamlı ilişkinin dinî tutumun TKİ boyutu ($F(2,314)=45.306$, $p=.000$, $R=-.361$), davranış boyutu ($F(2,314)=49.522$, $p=.00$, $R=-.387$), duygu boyutu ($F(2,314)=43.677$, $p=.00$, $R=-.354$) ve biliş boyutu ($F(2,314)=48.488$, $p=.00$, $R=-.386$) söz konusu olduğunda yönü negatife dönmüş ve bu değişim sobel testi aracılık testinde de anlamlı bulgulanmıştır ($p<.05$). Buna göre *deneyime açıklık* ve caz, klasik müzik tercihi ilişkisinde dinî tutumun tüm boyutlarının tam aracı değişken olduğu söylenebilir. Pop müzik ile *deneyime açıklık* arasındaki pozitif ilişki ($F(1,315)=.415$, $p=.520$, $R=.036$) anlamsızken, dinî tutumun TKİ boyutu ($F(2,314)=6.128$, $p=.002$, $R=.193$) aracı olduğunda ilişkinin anlamlı olduğu görülmüştür ($p<.05$). TKİ boyutunun pop müzik tercihi ve *deneyime açıklık* arasındaki ilişkide tam aracı değişken olduğu görülmüştür.

Ayrıca TSV ile *deneyime açıklık* arasında anlamlı düzeyde ilişki görülmezken ($F(1,315) =.086$, $p=.769$, $R=-.017$), dinî tutumun duygu boyutu ($F(2,314)=6.667$, $p=.00$, $R=.205$) ve davranış boyutu ($F(2,314)=4.360$, $p=.014$, $R=.020$) söz konusu olduğunda, ilişkinin pozitif dönerak anlamlı düzeye ulaştığı görülmüştür. Bu durumda dinî tutumun duygu ve davranış boyutunun *deneyime açıklık* ve tasavvuf müzik tercihi ilişkisinde tam aracı değişken olduğu bulgulanmıştır ($p<.05$). (Şekil 3). Arabesk müzik tercihi ile *deneyime açıklık* arasındaki ilişki de anlamsız iken ($F(1,315)=.002$, $p=.964$, $R=-.003$), dinî tutumun biliş boyutu ($F(2,314)= 3.118$, $p=.043$, $R=.146$) ve duygu boyutu ($F(2,314)=5.540$, $p=.04$, $R=.188$) söz konusu olduğunda ilişkinin anlamlı düzeye eriştiği görülmüştür ($p<.05$). Arabesk müzik tercihinde dinî tutumun biliş ve duygu boyutu tam aracı değişkendir.

Özdenetimlilik (self-control) ile rock müzik tercihi ilişkisinde ($F(1,315)=.772$, $p=.380$, $R=-.163$) dinî tutumun davranış boyutu ($F(2,314)=20.886$, $p=.000$, $R=-.306$) söz konusu olduğunda negatif yönlü ilişkinin gücü artmış ve bu değişim Sobel aracı değişken analizinde anlamlı bulgulanmıştır ($p<.05$). Buna göre dinî tutumun davranış boyutu *özdenetimlilik* ve rock ilişkisinde tam aracı değişkendir (Şekil 3). *Özdenetimlilik* ile pop müzik tercihi arasındaki negatif ilişkide ($F(1,315)=8.547$, $p=.004$, $R=-.049$) dinî tutumun TKİ boyutu ($F(2,314)=6.236$, $p=.002$, $R=.190$) söz konusu olduğunda ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğu görülmüş ancak Sobel testi sonucunda bu değişim anlamlı bulgulanmamıştır ($p<.05$). TKİ, *özdenetimlilik* ve pop müzik ilişkisinde kısmî aracı değişkendir.

Şekil 3. Kişilik, Müzik tercihleri ve Dini Tutum Değişkenleri Aracılık Modeli

Nörotiklik (neuroticism) -KBM arasındaki negatif ve anlamlı ilişkide ($F(1,315)=12.046$, $p=.001$, $R=-.192$) dinî tutumun hem biliş ($F(2,314)=24.109$, $p=.000$, $R=-.313$) hem de duygu boyutları ($F(2,314)=19.815$, $p=.000$, $R=-.276$) araya girdiğinde regresyon kat sayısının arttığı görülmüş ve bu iki boyut tam aracı değişken olarak bulgulanmıştır ($p<.05$). *Nörotiklik* ve caz ilişkisinde de ($F(1,315)=6.528$, $p=.011$, $R=-.142$) dinî tutumun biliş boyutu ($F(2,314)=39.816$, $p=.000$, $R=-.430$) ve dinî tutumun duygu boyutu ($F(2,314)=32.436$, $p=.04$, $R=-.391$) aracılığıyla anlamlı olduğu ve tam aracı değişken olduğu görülmüştür ($p<.05$) (Şekil 3). *Nörotiklik*-KBM ilişkisinde ($F(2,314)=18.136$, $p=.000$, $R=-.258$) ve *Nörotiklik*-caz ilişkisinde ($F(2,314)=41.787$, $p=.000$, $R=-.436$) dinî tutumun davranış boyutu aracı olduğunda regresyon kat sayısı artsa da bu değişim Sobel aracı değişken analizinde anlamlı bulgulanmamıştır ($p>.05$). KBM ($F(2,314)=21.148$, $p=.000$, $R=-.286$) ve caz müzik tercihi ($F(2,314)=34.412$, $p=.000$, $R=-.399$) ile *nörotiklik* arasındaki ilişkide TKİ boyutunda benzer şekilde değişim görülse de bu anlamlılık düzeyine erişmemiştir. Davranış ve TKİ boyutlarının KBM ve caz tercihi ve *nörotiklik* ilişkisinde kısmî aracı değişken olduğu söylenebilir. Nitekim caz müzik tercih eden kişilerden %60'ının dindar değilim, %10'un biraz

dindarım ve %30'unun da dindarım şeklinde ifade ettiği algılanan dindarlık düzeyi düşünülürse bu bulgu manidardır. Ancak davranış ve TKİ boyutunda bu ilişkinin anlamlılık düzeyinin değişmesi ilginç bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple algılanan dindarlık bulgularına bakmak gerekirse, KBM tercih edenlerden %57,1'i dindarım, %35,7'si dindar değilim şeklinde ifade ederken, %7,1'i dindarlık seviyesine ilişkin cevap vermek istememiştir. Arabesk müzik tercihiyle *nörotiklik* arasında anlamlı bir ilişki bulgulanmazken ($F(1,315)=1.020$, $p=.313$, $R=.057$), dinî tutumun biliş boyutu ($F(2,314)=3.243$, $p=.040$, $R=.132$) aracı değişken olduğunda ilişkinin anlamlı olduğu görülmüştür. Ancak Sobel aracı değişken analizinde bu değişimin anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür. Arabesk müzik tercihi ve *nörotiklik* arasındaki ilişkide dini tutumun biliş boyutu kısmî aracı değişkendir. Pop müzik tercihi ile *nörotiklik* arasındaki ilişkide de benzer şekilde anlamlı bir ilişki bulgulanmazken ($F(1,315)=.023$, $p=.879$, $R=.009$) dinî tutumun TKİ boyutu aracı olduğunda ilişkinin anlamlı olduğu görülmüş ($F(2,314)=5.378$, $p=.005$, $R=.182$) ancak Sobel testi sonuçlarında anlamlı bulgulanmamıştır. Bir diğer ifadeyle pop müzik ve *nörotiklik* ilişkisinde dinî tutumun TKİ boyutunun kısmî aracı değişken olduğu söylenebilir.

Arabesk müzik tercihi ile *dışa dönüklük (extraversion)* arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmazken ($F(1,315)=.698$, $p=.404$, $R=.047$) dinî tutumun biliş boyutu ($F(2,314)=3.507$, $p=.031$, $R=.140$), duygu boyutu ($F(2,314)=5.793$, $p=.003$, $R=.183$) ve TKİ boyutu ($F(2,314)=5.040$, $p=.007$, $R=.170$) söz konusu olduğunda, ilişki anlamlıya dönse de Sobel testi aracılık testinde bu değişimin anlamlı olmadığı bulgulanmıştır ($p>.05$). Arabesk tercihi ve *dışa dönüklük* ilişkisinde dinî tutumun davranış boyutu hariç tüm boyutlarının kısmî aracı değişken olduğu söylenebilir.

Dışa dönüklük ve caz tercihi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki varken ($F(1,315)=4.623$, $p=.032$, $R=.120$) dinî tutumun biliş ($F(2,314)=40.055$, $p=.000$, $R=-.435$), duygu ($F(2,314)=33.083$, $p=.000$, $R=-.400$), davranış ($F(2,314)=39.283$, $p=.000$, $R=-.431$) ve TKİ boyutu ($F(2,314)=32.779$, $p=.000$, $R=-.398$) söz konusu olduğunda, bu ilişkinin negatife döndüğü görülmüş, ancak bu değişim anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır ($p>.05$). *Dışa dönüklük* ve KBM arasındaki pozitif ilişki anlamlılık sınırında kalırken ($F(1,315)=3.826$, $p=.051$, $R=.110$) biliş boyutu ($F(2,314)=21.075$, $p=.000$, $R=-.327$), duygu boyutu ($F(2,314)=16.935$, $p=.000$, $R=-.292$), davranış boyutu ($F(2,314)=13.000$, $p=.000$, $R=-.254$) ve TKİ boyutu ($F(2,314)=16.242$, $p=.000$, $R=-.286$) aracı olduğunda ilişki yönünün negatife döndüğü ve anlamlı düzeyde olduğu görülmüş ancak dinî tutumun tüm boyutlarının aracılık rolü Sobel testi sonuçlarında anlamlı bulgulanmamıştır ($p>.05$). Bu sebeple *dışa dönüklük* ile KBM ve caz tercihi arasındaki ilişkide dinî tutumun kısmî aracı değişken olduğu söylenebilir.

Pop müzik tercihi ile *dışa dönüklük* arasında anlamlı bir ilişki görülmezken ($F(1,315)=.061$, $p=.805$, $R=-.014$) dinî tutumun TKİ boyutu ($F(2,314)=5.382$, $p=.000$, $R=.182$) aracı olduğunda ilişkinin pozitif döndüğü ve anlamlı olduğu bulgulanmıştır. Ancak bu değişim Sobel testi aracı değişken analizine tabi tutulduğunda anlamlılık düzeyine erişememiştir, dolayısıyla *dışa dönüklük* ve pop müzik tercihi arasındaki ilişkide dinî tutumun TKİ boyutunun kısmî aracı değişken olduğu söylenebilir. Pop müzik tercih edenlerin çoğunluğunun kendilerini dindar olarak tanımladığı görülmektedir (%3,4'ü dindar değilim, %25,9'u biraz dindarım, %60,3'ü dindarım, %10,3'ü çok dindarım). Dolayısıyla dinî tutumun TKİ boyutu aracı olduğunda pop müzik tercihinin *deneyime açıklık* ile pozitif yönlü ilişkinin tam aracı değişken olurken *nörotiklik*, *özdenetimlilik*, *yumuşakbaşlılık* ve *dışadönüklük* ile kısmî aracı değişken olarak bulgulanması manidardır.

Tartışma

Kişilik tiplerinin farklılaşmasına bağlı olarak müzik tercihlerinin de değişkenlik gösterebileceği pek çok araştırmaya konu edilmektedir.⁵⁵ Bu araştırmalarda her ne kadar beş faktörlü kişilik modelleri kullanılsa da söz konusu modeller arasında kişilik özelliklerini tanımlama noktasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu araştırma bulgularında da literatürle benzer şekilde rock müzik tercihi, özdenetim eksikliği, meydan okuma (*yumuşak başlılığın zıttı*) gibi kişilik özellikleriyle ilişkili bulgulanmıştır.⁵⁶ Zuckerman ve Little⁵⁷ rock müzik tercihiyle heyecan ve macera isteği arasındaki ilişkiyi duyuşal bir arayış ile açıklamaktadır. Rentfrow ve Gosling ise, rock müziğin *deneyime açıklık* ile ilişkili olduğunu öne sürse de⁵⁸ bu araştırmada rock müzik tercihi *deneyime açıklık* ile negatif yönde ilişkili bulgulanmıştır.⁵⁹ Dollinger⁶⁰ de *deneyime açıklığın* heyecan arayışıyla ilgili ve rock müzikten bağımsız olduğu ifadesini desteklemektedir.

55 Erdal, "Müzik Tercihi," 188-196; Erdal ve Tepe, "Bireylerin Duygu Durum," 549-580.; Litle ve Zuckerman, "Sensation Seeking," 575-578. Dollinger, "Research Note," 73-77.; McCown, "The Role of Personality," 543-547.; Pearson ve Dollinger, "Music Preference," 1005-1008.; Robinson vd., "The relation between personality and music," 259-269. ; Rentfrow ve Gosling, "The Do Re Mi's," 1236-56. ; Artemiz, "*Ergenlerin Farklı Müzik*," 52-69. ; Kaçmaz, "Müzik Tercihleri," 141-152; Marc Delsing, vd. "Adolescents' Music," 126.; Nizamoğlu, "*Güzel Sanatlar*," 82.

56 Litle ve Zuckerman, "Sensation Seeking," 575-578; Artemiz, "*Ergenlerin Farklı Müzik*," 52-69; Robinson vd., "The relation between personality and music," 259-269.

57 Litle ve Zuckerman, "Sensation Seeking," 575-578.

58 Rentfrow ve Gosling, "The Do Re Mi's," 1236-56.

59 McCown, "The Role of Personality," 543-547

60 Dollinger, "Research Note," 73-77.

Klasik Batı müziği ve caz tercihlerinin de *deneyime açıklık* ile pozitif ilişkili olması literatür ile uyumludur.⁶¹ Artemiz KBM seçimi yapanların kurallara önem veren bir yönü olduğunu da bulgulamıştır.⁶² Bu araştırmada da pek çok çalışmada olduğu gibi Caz müzik tercihi *dışa dönüklük* ile anlamlı düzeyde ilişkili bulgulanmıştır.⁶³ Delsing ve diğerleri bu durumu sosyalleşme ihtiyacıyla açıklarken⁶⁴ Artemiz ise bunlardan farklı olarak pop müzik tercihinin uyum gösterme eğilimiyle ilişkili olduğunu bulgulamıştır.⁶⁵ Bu çalışmada ise pop müziğin aksine TSM ve KBM, *yumuşak başlılık* ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Erdal⁶⁶ çalışmasında benzer şekilde TSM ve KBM müziği dinleyenlerin *yumuşak başlılık* ve *özdenetimlilik* gibi benzer kişilik özellikleri gösterdiğini bulgulamıştır. Bu araştırmada ise arabesk müzik ile *deneyime açıklık* ve *nörotiklik* kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin dinî tutumun biliş ve duygu boyutu söz konusu olduğunda pozitif yönlü ve anlamlı olduğu bulgulanmıştır. *Deneyime açık olmanın* arabesk müzik türüyle ilişkili olmaması literatürle paralellik gösterse de, dinî tutumun biliş boyutu söz konusu olduğunda ilişkinin anlamlı düzeye ulaşması ve pozitif dönmeye, dinînin gerekli ve insanlara yararlı olduğu düşüncesinin bu kişilerin esnekliğini desteklediğini düşündürmektedir.⁶⁷ Bir başka çalışmada arabesk müziği seçenlerin fiziksel saldırganlık ölçeğinde daha yüksek puan alması ve ilgi arayışında olmaları bu araştırmada elde edilen arabesk tercihinin *nörotiklik* ile pozitif bir ilişki olsa da bunun anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı bulgusuyla çelişmektedir.⁶⁸

Bu araştırmada kişilik ve müzik tercihleri arasındaki söz konusu ilişkilerin anlamlılık düzeylerinin dinî tutum aracı değişken olduğunda değiştiği görülmüştür. Dinî tutumların da bireysel ihtiyaçlar & istekler, bilgiler, dinî gruplara mensubiyet ve din görevlileri & dindarlarla ilişkiler doğrultusunda oluştuğu bilinmektedir.⁶⁹ Nitekim dinî tutumun duygu boyutu aracı değişken olarak modele alındığında THM ile *yumuşak başlılık*, hem duygu hem de davranış boyutu aracı olduğunda da TSV ile *yumuşak başlılık* arasında anlamlı düzeyde pozitif bir ilişki görülmüş ve KBM ve Caz müzik tercihiyle *nörotiklik* arasındaki negatif yönlü ilişkide ve

61 Rentfrow ve Gosling, "The Do Re Mi's," 1236-56.

62 Artemiz, "Ergenlerin Farklı Müzik," 52-69.

63 Pearson ve Dollinger, "Music Preference," 1005-1008.; Kaçmaz, "Müzik Tercihleri," 141-152

64 Delsing, vd. "Adolescents' Music," 126

65 Artemiz, "Ergenlerin Farklı Müzik," 52-69.

66 Erdal, "Müzik Tercihi," 188-196.

67 Kaçmaz, "Müzik Tercihleri," 141-152.

68 Yağışan, "Üniversite Öğrencilerinin Müzik Tercihleri," 96-113, Artemiz, "Ergenlerin Farklı Müzik Türlerine İlişkin İlgileri." 52-69.

69 Arslan, "Dinî Tutum," 80.

dinin duygu ve biliş boyutunun tam aracı değişken, davranış boyutunun ise kısmî aracı değişken olması literatürdeki çalışmalarda caz ve klasik müziğin kaygı ve stres yönetiminde kullanıldığı verisiyle eşleşmektedir.⁷⁰ Kolay sinirlenmek ve

- 70 Carol L. Shultis, “*Effects of Music Therapy vs. Music Medicine on Physiological and Psychological Parameters of Intensive Care Patients: A Randomized Controlled Trial*,” (Yayımlanmamış doktora tezi, Temple University, Philadelphia, 2012), 55-81.; Barbara Ashton, “*The Use of Short-Term Group Music Therapy for Female College Students with Depression and Anxiety*,” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Arizona State University, 2013); Shuk Yee Ko, “*The Effectiveness of Music Interventions on Anxiety Level, Pain Level and Satisfaction for Chinese Adult Patients Undergoing Colonoscopy*,” (Yayımlanmamış doktora tezi, The Chinese University of Hong Kong (Hong Kong), 2016); Carlo Ruffinengo, Elisabetta Versino ve Giovanni Renga, “*Effectiveness of an Informative Video on Reducing Anxiety Levels in Patients Undergoing Elective Coronarography: An RCT*,” *European Journal of Cardiovascular Nursing* 8, no. 1 (2009): 57-61. ; Jeelu S. George ve Jisha Joshe, “*Effect of Music Therapy on Anxiety Among Patients Undergoing Coronaryangiography at Medical Trust Hospital Kochi*,” *Global Journal for Research Analysis*, 5 no. 8, (2018):40-42. ; Darcy D. Walworth, “*Effect of live music therapy for patients undergoing magnetic resonance imaging*,” *Journal of music therapy* 47, no. 4 (2010): 335-350. ; Darcy, Walworth., Christopher S. Rumana, Judy Nguyen ve Jennifer Jarred. “*Effects of Live Music Therapy Sessions on Quality of Life Indicators, Medications Administered and Hospital Length of Stay for Patients Undergoing Elective Surgical Procedures for Brain*,” *Journal of Music Therapy* 45, no. 3 (2008): 349-359.; Liu Weiyan, “*A Historical Overview of Uses and Gratifications Theory*,” *Cross-Cultural Communication* 11, no. 9 (2015): 71-78.; Suat Zengin, Sinem Kabul, Behcet Al, Emine Sarcan, Mehmet Doğan ve Cuma Yıldırım, “*Effects of Music Therapy on Pain and Anxiety Patients Undergoing Port Catheter Placement Procedure*,” *Complementary therapies in medicine* 21, no. 6 (2013): 689-696.; Wen-Ping Lee, Pao-Yuan Wu, Meng-Ying Lee, Lun-Hui Ho ve Whei-Mei Shih, “*Music listening alleviates anxiety and physiological responses in patients receiving spinal anesthesia*,” *Complementary therapies in medicine* 31 (2017): 8-13; Claire M. Ghetti, “*Effect of Music Therapy with Emotional-Approach Coping on Preprocedural Anxiety in Cardiac Catheterization: A Randomized Controlled Trial*,” *Journal of music therapy* 50, no. 2 (2013): 93-122.; Claire M. Ghetti, “*Active music engagement with emotional-approach coping to improve well-being in liver and kidney transplant recipients*,” *Journal of music therapy* 48, no. 4 (2011): 463-485.; Jaclyn Bradley Palmer, “*Effect of music therapy on the anxiety levels of women awaiting breast cancer surgery*,” (Yayımlanmamış doktora tezi, Colorado State University, ABD, 2007); Pao-Yuan Wu, Mei-Lin Huang, Wen-Ping Lee, Chi Wang ve Whei-Mei Shi, “*Effects of music listening on anxiety and physiological responses in patients undergoing awake craniotomy*,” *Complementary therapies in medicine* 32 (2017): 56-60.; Yang Liu ve Marcia A. Petrini, “*Effects of Music Therapy on Pain, Anxiety, and Vital Signs in Patients After Thoracic Surgery*,” *Complementary therapies in medicine* 23, no. 5 (2015): 714-718.; Benjamin Garai, “*Towards Comparative Effectiveness of Treatments for Dental Anxiety in Adult Patients: A Mixed Systematic Review*,” (Yayımlanmamış doktora tezi, UCLA, 2017); Asma Shah ve S. Sindhuja, “*The Role of Music Therapy in Post-Operative Analgesia-Study in Elderly*,” *Global Journal For Research Analysis*, 5 no. 11, (2018): 31-32.; Nanik Handayani, “*The Effect of Music Therapy on Pain The Level of Postoperative Patients’ with Caesarean Section at Islamic Hospital A. Yani, Surabaya*,” *Journal of Health Sciences* 5, no. 2 (2012); Neslihan Karamızrak, “*Ses ve Müziğin Organları İyileştirici Etkisi*,” *Koşuyolu Kalp Dergisi* 17, no. 1 (2014): 54-57.

stresle başa çıkmada zorlanma hali olarak *nörotiklik* ile caz müzik tercihinin negatif yönde ilişkili olması ve dinî duyu ve biliş boyutu aracı olduğunda bu ilişkinin güçlenmesi göz önüne alındığında manidardır. Caz tercih edenlerin ise *nörotiklik* ile negatif ilişkili olması da Erdal ve Ok'un bir diğer çalışmasında caz ve rock severlerin kendilerini daha seküler tanımlamaları ve dinî tutum ölçeklerinden düşük puan almaları bulgusuyla çelişmektedir.⁷¹ Zira bu araştırmada da dini tutumun biliş ve duyu boyutu aracı değişken olduğunda KBM ve caz ile *nörotiklik* arasındaki negatif ilişkinin artması ilgi çekicidir. Klasik müzik ve caz müziğin stres yönetimini destekleyen yönünün dinî tecrübede yer alan aşkın deneyime eşlik eden huzur duygusuyla ortak bir yönünün olabileceğini, algılanan dindarlık düşük olsa da manevi bir tecrübe yaşanabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Nitekim dini tutumun davranış ve TKİ boyutları aracı olduğunda anlamlı bir etkiye yol açmayışi caz ve KBM tercih edenlerin günlük hayat pratiklerinde dine kısıtlı bir yer vermeleriyle ilişkili görülebilir. Literatürde benzer şekilde KBM severlerin *özdenetimlilik* gibi kişilik boyutlarında diğer müzik gruplarını tercih edenlere göre yüksek puanlar aldığı bulgulanmıştır.⁷² *Özdenetimliliğin* bir işi tam yapabilecek olduğuna inanmak ve yavaş hareket edebilmek gibi kişilik özelliklerini ihtiva ettiği düşünüldüğünde, stresi yönetmekle ilişkili bir özellik olan *nörotikliğin* de klasik müzik tercihiyle negatif yönlü bulgulanması beklenebilir. Ancak din ile kurdukları bu bilişsel bağlamın da aracı rolüyle *nörotiklik* ile negatif yönlü ilişkinin -stresi yönetme problemi ve kendinî rahatlatamama olarak- anlamlı düzeye eriştiği düşünülebilir. Erdal'ın⁷³ mezkûr çalışmasında caz müzik tercih edenlerin kendilerini seküler olarak tanımladıkları ve dinî tutum ölçeklerinden negatif ve düşük puanlar aldığı bulgusu değerlendirildiğinde; dinî caz tercih edenler için stres yaratıcı bir faktör olabileceği fikrini akla getirmektedir. Nitekim *dışa dönüklük* ile caz ve KBM müzik tercihi arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki dinî tutumun tüm boyutları söz konusu olduğunda, bu ilişkinin negatife ve anlamsıza döndüğü görülmüştür. Sosyal ortamlarda yaşanacak olası problemlerde Allah'ın yardımını uzak bulma ve yakın hissedememe gibi olumsuz bir dinî tutumun, kişinin içinde bulunduğu stresi yönetememesine yol açabileceğini düşündürmektedir. Olumsuz bir dinî tutumun sonucu olarak sosyal ortamda dine yönelik bir durumun varlığı kişi için stres yaratıcı bir faktör olabilir ve bunun da içe kapanıklığı artırabileceği söylenebilir.

Dinî tutumun duyu boyutunun “ezan dinlediğinde duygulanma ve dinî etkinliklere katılınca zevk alma gibi” faktörlerle ilişkisi düşünüldüğünde, tasavvuf müziği ve THM tercihlerinin dinî etkinliklerle olan bağlantısını akla getirmektedir. Nitekim

71 Erdal ve Ok, “Müzik Tercihinde İnanç,” 59-74.

72 Erdal, “Müzik Tercihi,” 188-196.

73 Erdal ve Ok, “Müzik Tercihinde İnanç,” 59-74.

Sema ayınınin dinî tecrübeye yol açtığı,⁷⁴ ayrıca mersiye gibi bazı özel dinî müzik formlarının bireylerde dinî ve millî pek çok ortak duygu yaşamaya olanak sağlayarak grup aidiyetini pekiştirdiği⁷⁵ ve ibadetlerde müzikal etkinliklerin kullanımının ortak bir duygu etrafında topladığı insanlarda bir kimlik oluşumuna aracılık ettiği gibi bulgular, bu araştırmada ortaya çıkan veriyi destekler niteliktedir.⁷⁶ Erdal'ın da çalışmasında tasavvuf müziği tercih edenlerin dinî tutum ölçeklerinden pozitif ve yüksek puanlar aldığı bulgusu da araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir.⁷⁷

Deneyime açıklık ve Tasavvuf müziği tercihi arasındaki negatif ilişki anlamlı düzeye erişmezken dinî tutumun duygu ve davranış boyutu söz konusu olduğunda ilişkinin anlamlı düzeyde pozitif dönmeye de bu müzik türüne ilgi duyanların geleneğe bağlılıkları bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir, zira klasik Türk müziği geleneğinde bağlılık, sanatsal bakımda deneyime açıklığı destekler bir pozisyondadır. Nitekim Osmanlı Devleti zamanında Mevlevihanelerin bir konservatuvar gibi hizmet vermesi ve neyin gelenekte toplu icrada diya-pazon sazı olarak merkezde olması⁷⁸, Sarayda eğitim veren hocaların da tekke müziği kültürüne sahip olmasına ilaveten⁷⁹ bugün dahi ney eğitiminin büyük oranda gelenek çerçevesinde yürütüldüğü bilinmektedir. Tasavvufa ilgi duyanların müzik eğitimiyle olan yakın bağı ve bu müzik türü ile ilişkili olan sanatsal dinî müzik formlarının (ilahi, kaside, gazel) dinî etkinliklerin bir parçası olarak kullanılması göz önünde bulundurulduğunda, bu müzik türünü tercih edenlerin *-kendilerini sanatsal ilgileri olan birisi gibi düşünme olarak görme* kapsamında- *deneyime açıklık* alt ölçeği puanlarında yükselme görülmesi manidardır. *Yumuşak başlılık* ve TSM arasındaki pozitif ilişkinin dinî tutumun biliş boyutu söz konusu olduğunda negatife dönse de anlamlı düzeye ulaşmaması yine gelenek ve müzik arasındaki yakın ilişkiyi akla getirmektedir. Çünkü tasavvufun merkezinde yer alan *insan-ı kâmil* portresinde yumuşak başlı bir kişi yer almaktadır ve klasik müzik geleneği üstatlarının ve meşk eğitim sisteminin tasavvuf ile sıkı ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, *yumuşak başlılık* (başkasının hatasını bulmamak ve güvenilir olmak) ile TSM seçiminin anlamlı olması manidardır. Nitekim daha önceki araştırmalarda da TSM seçenlerin kurallara önem verdikleri⁸⁰ ve arabesk müzik seçenlere göre daha az

74 Düzgüner, "Mevlevi Ayin," 203.

75 Macit, "Dinî ve Tasavvufî Müzik Türü," 223.

76 Karaburun-Doğaner ve Kılınçer, "Dinsel İletişim", 61-72.

77 Erdal, "Müzik Tercihi," 188-196.

78 Can, "Osmanlıda Müziğin," 187.

79 Behar, *Kadîm ile Cedîd*, 59.

80 Artemiz, "Ergenlerin Farklı Müzik," 52-69

saldırgan davranışlar sergiledikleri⁸¹ bahsi geçen ahlaklı ve prensipli insan modeliyle uyumlu bulgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada en az hip-hop müziğin tercih edildiği görülmüş ve kişilik alt boyutlarından hiçbirisiyle anlamlı düzeyde ilişkili görülmemiştir. Taş'ın hip/hopun en çok tercih edilen müzik türü olsa da ailelerin çocuklarının bu tercihi olumsuz ve zararlı bulduğunu belirten araştırma bulgusu da⁸², ebeveynlerin değerler ile müzik tercihlerinin uyumluluğuna yönelik bir önceliğinin olduğunu göstermektedir. Bu örneklemin yaş grubu dağılımının bahsi geçen velilerle benzer olduğu düşünüldüğünde hip/hop türünün en az tercih edilen bir tür olması manidardır.

Pop müzik tercihi, kişiliğin *özdenetimlilik*, *yumuşak başlılık* ve *dışa dönüklük* alt boyutlarıyla negatif ilişkili bulgularınken, dinî tutumun TKİ boyutu aracı olduğunda, *deneyime açıklık* ile pozitif ilişkisinde tam aracı değişken, *özdenetimlilik*, *nörotiklik*, *dışa dönüklük* ve *yumuşakbaşlılık* ile pozitif ilişkisinde kısmî aracı değişken olarak bulunmuştur. Yavaş hareket etme ve bir işi tam olarak yapabilme gibi özelliklerin zıttı olarak tanımlanan *özdenetimliliğin*, pop gibi hareketli bir müzik türüyle negatif yönlü ilişkili olması doğaldır ve literatürde de pop müzik *dışa dönüklük* ile ilişkili bulgulanmıştır.⁸³ Artemiz ise⁸⁴ pop müzik tercih edenlerin en çok uyum gösteren kişiler olduğunu ve dinî tutumun TKİ boyutunun aracı olduğunda pop müziğin *özdenetimlilik* ile pozitif yönde ilişkili olduğunu desteklemektedir. Bireysel kurallardan ziyade grup normlarına yönelik uyum sağlamaya eğilimli olduklarından hareketle normların dinî kurallar tarafından belirlendiği bir çevrede *özdenetimlilik* ile pozitif yönlü bir ilişkinin görülmesi olasıdır.

Sonuç

Kişilik tipleri ve müzik tercihi ilişkisinde dinî tutumun nasıl bir rol oynadığı bu araştırmanın temel sorusudur. Elde edilen bulgular, kişilik tipleri ve müzik tercihleri arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olduğunu göstermiştir. Müzik tercihlerinin çok bileşenli bir konu olduğu bilinmektedir.⁸⁵ Dolayısıyla müzik tercihlerinin kişiliğin bir boyutuyla mı yoksa başka bir bileşenle mi alakalı olduğu meselesi muğlaktır. Nitekim araştırma bulgularında da dinî tutum söz konusu olduğunda müzik tercihi ve kişilik tipleri arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyinde değişimler gözlenmiştir.

81 Yağışan, "Üniversite Öğrencilerinin Müzik Tercihleri," 96-113.

82 Taş, "İlkokul Öğrencilerinin Müzik Tercihleri," 355-378.

83 Pearson ve Dollinger, "Music Preference," 1005-1008.; Kaçmaz, "Müzik Tercihleri," 141-152.; Delsing, vd. "Adolescents' Music," 126.

84 Artemiz, "Ergenlerin Farklı Müzik," 52-69.

85 Şenel, "Müzik Tercihinin," 213-227.

Caz müzik tercihi *dışa dönüklük* ile pozitif ilişkili iken dinî tutumun tüm boyutları aracı değişken olduğunda bu ilişkinin negatife döndüğü ve anlamlılık düzeyinin değiştiği görülmüştür. Keza pop müzik tercihi ile kişiliğin *deneyime açıklık* alt boyutu arasındaki pozitif ilişkide dinî tutumun TKİ boyutu tam aracı değişken, *özdenetimlilik*, *nörotiklik*, *dışa dönüklük* ve *yumuşakbaşlılık* alt boyutlarıyla arasındaki pozitif ilişkide kısmî aracı değişken olarak bulunmuştur. Literatürdeki araştırmalarda da pop müzik tercih edenlerin daha çok uyumluluk, *yumuşak başlılık* gibi grup normlarına yönelen bir yöne sahip olduğunun görülmesi bu araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Dinî tutumun TKİ boyutu söz konusu olduğunda Tanrının zor zamanlarda kullarına yardım eden ve yakın duran bir yönü öne çıkmaktadır. Güvenli bir ortamın grubun kurallarına uyum sağlamayı kolaylaştırıcı ve sosyalleşme imkanlarını arttırıcı bir etki yaratabileceği fikrinden hareketle, *yumuşak başlılık*, *özdenetimlilik*, *dışa dönüklük* ve *deneyime açıklık* puanlarının artabileceği söylenebilir. Ayrıca Tanrıyla kurulan olumlu yönlü bir ilişkinin çabuk sinirlenmeme ve stresi yönetebilmeye elverişli bir ortam hazırlaması da *nörotiklik* puanının azalmasına ilişkin anlamlı bir dayanak olarak değerlendirilebilir.

Dinî tutumun müzik tercihlerinde anlamlı bir aracı rolünün olması, müziğin dinî tecrübe sunabilen bir yönü olması bakımından beklenen bir durumdur. Dinî tutumun duygu boyutunun “ezan dinlediğinde duygulanma ve dinî etkinliklere katılınca zevk alma gibi” maddelerden oluştuğunu göz önünde bulundurduğumuzda bilhassa THM ve tasavvuf müziğinin dinî etkinliklerle olan bağlantısını akla getirmektedir. Nitekim araştırmada da *yumuşak başlılığın* THM ve Tasavvuf müzik tercihiyle anlamlı düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişkisinin olması Türk müziği eğitim geleneğinde din ve müzik birlikteliğini hatırlatmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde sarayda eğitim veren ve üstün yetenekleri olan İtrî gibi pek çok müzisyenin Mevlevî olması ve dönemin Mevlevihanelerinin konservatuvar düzeyinde nitelikli bir müzik eğitimi sunması, gelenekteki müzik ile dinin iç içe geçmiş ilişkisinin göstergeleridir. Anadolu halk ozanlarının değerleri türküler aracılığıyla nesilden nesle aktarması çerçevesinde Türk Halk Müziği de dinî değerler taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan *insan-ı kâmil* özelliklerinden birisi olan *yumuşak başlılık* ile tasavvuf müziği ve THM müzik tercihleri arasındaki pozitif yönlü ilişkinin dinî tutum söz konusu olduğunda anlamlı düzeyde bulgulanması manidardır.

Tasavvuf müziği ve *deneyime açıklık* arasındaki negatif yönlü ilişkinin ve anlamsız ilişkinin dinî tutumun duygu ve davranış boyutu aracı olduğunda pozitif dönerik anlamlılık düzeyine erişmesi de tasavvuf müziği geleneğinin Mevlevîlik ile sıkı bağını akla getirmektedir. Tasavvufa ilgi duyanların müzik eğitimiyle olan yakın bağı ve bu müzik türü ile ilişkili olan sanatsal dinî müzik formlarının (ilahî, kasîde, gazel) Mevlevî mukabeleleri, Şeb-i Arus gibi pek çok dinî etkinliğin bir parçası

olarak kullanılması göz önünde bulundurulduğunda, Tasavvuf müziği tercih edenlerin *-kendilerini sanatsal ilgileri olan birisi gibi düşünme olarak görme* kapsamında *deneyime açıklık* alt ölçeği puanlarında yükselme görülmesi manidardır.

Bu araştırmanın sınırlılıklarından birisi kesitsel olmasıdır. Dinî tutumun müzik tercihi ve kişilik tipleri arasındaki ilişkideki aracı rolü boylamsal bir araştırmayla incelenebilir. İkinci bir sınırlılık ise, örneklemin yaklaşık %75,4'ü (n=239) müzik tercihiyle kişilik tipinin ilişkili olabileceğine dair görüş bildirmiştir. Dolayısıyla müzik tercihiyle kişiliğin ilişkili olmadığını düşünen bir örneklem üzerinde bu çalışmanın yapılması genellenebilirliği arttıracaktır. Katılımcıların dindarlık algıları çerçevesinde dinî tutumları değerlendirilmesi de üçüncü sınırlılıktır. Bu nedenle gelecek araştırmalarda dinî tecrübelerin ve din ile kurdukları ilişkinin derinlemesine değerlendirildiği fenomenolojik bir tasarımın kullanılması dinî tutumun rolüne dair çerçeveyi genişletebilir. Araştırma deseninin nicel olması ise son sınırlılıktır ve karma desende yapılacak bir çalışma nitel verileri de içereceğinden müzik tercihlerine yönelik kültüre duyarlı bir çerçeve geliştirilmesine olanak sağlayabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu çalışmanın etik kurul onayı İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etiğk Kurulu'ndan (Tarih: 31.05.2023; Sayı: E-20292139-050.01.04-56507) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş onam: Çalışma öncesinde tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ethical Approval: The ethics committee approval of this study was obtained from İstanbul Zaim University Ethics Board (Date: 31.05.2023 ; Number: E-20292139-050.01.04-56507).

Informed Consent: Verbal informed consent was obtained from all participants before the study.

Kaynakça/References

- APA. "Personality", *APA Dictionary of psychology*, 29.06.2023 tarihinde erişildi <https://dictionary.apa.org/>.
- Arslan, Hasan. "Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi." *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 9, no. 1 (2009): 77-96.
- Artemiz, Berrak. "*Ergenlerin Farklı Müzik Türlerine İlişkin İlgileri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.*" Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Ashton, Barbara. "*The Use of Short-Term Group Music Therapy for Female College Students with Depression and Anxiety.*" Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Arizona State University, 2013.

- Ateş, Erdoğan. “Ney’in Serüveni (Kamışlıktan Dudağa Ney).” *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2012): 143-161.
- Behar, Cem. *Osmanlı Türk Musikisinin Kısa Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Behar, Cem. *Kadım ile Cedât arasında: III. Selim döneminde bir Mevlevî şeyhi: Abdülbâki Nâsir Dede’nin musiki yazmaları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Behar, Cem. *Şeyhülislâm’ın Müziği: 18. yüzyılda Osmanlı/Türk musikisi ve Şeyhülislâm Es’ad Efendi’nin Atrabü’l-Âsâr’ı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Can, Neşe. “Osmanlıda Müziğin ve Şiirin Gözde Sazı: Ney.” *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 31, no. 1 (2011): 179-200.
- Delsing, Marc JMH, Tom FM Ter Bogt, Rutger CME Engels ve Wim HJ Meeus. “Adolescents’ Music Preferences and Personality Characteristics.” *European Journal of Personality: Published for the European Association of Personality Psychology* 22, no. 2 (2008): 109-130.
- Dollinger, Stephen J. “Research Note: Personality and Music Preference: Extraversion and Excitement Seeking or Openness to Experience?” *Psychology of Music* 21, no. 1 (1993): 73-77.
- Düzgüner, Sevdâ. “Mevlevî Ayin Musikisi ve Mevlevî Semâ Âyininin Psikolojik Etkileri.” *Mevlâna Mevlevîlik Sempozyumu* (2007): 195-214.
- Düzgüner, Sevdâ. “Müzik Psikoloji Din İlişkisinin Dünü Bugünü Yarını.” *Güzel Sanatlar Eğitimi-Toplum Bilimler Etkileşimi Uluslararası Sempozyumu içinde (473-485)*. İstanbul: İstanbul Türk Müziği Dernek ve Vakıfları Dayanışma Konseyi (10-12 Mayıs 2017).
- Erdal, Barış ve Üzeyir Ok. “Müzik Tercihinde İnanç Biçimlerinin Rolü.” *The Journal of Academic Social Science Studies* 5, no. 3 (2012): 59-74.
- Erdal, Barış ve Yeliz Kındap Tepe. “Bireylerin Duygu Durum, İçedönük-Dışa dönük Kişilik Özellikleri ve Müzik Tercihleri Arasındaki İlişkiler.” *Psikoloji Çalışmaları* 41, no. 2 (2021): 549-580.
- Erdal, Barış. “Müzik Tercihi ve Kişilik İlişkisi”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, no. 2 (2009): 188-196.
- Erguner, Süleyman. *Rauf Yektâ Bey: Neyzen-Müzikolog-Bestekâr*. İstanbul: Kitabevi, 2003.
- Fowler, James W. *Stages of faith: The Psychology of Human Development and The Quest for Meaning*. San Francisco: Harper & Row, 1981.
- Garai, Benjamin. “Towards Comparative Effectiveness of Treatments for Dental Anxiety in Adult Patients: A Mixed Systematic Review.” Yayınlanmamış doktora tezi, UCLA, 2017.
- Geçici, Fatma, Aysun Göllüce, Elif Güvenç ve Saliha Çelik. “Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 8, no. 1 (2017): 21-27.
- George, Jeelu S. ve Jisha Joshe. “Effect of Music Therapy on Anxiety Among Patients Undergoing Coronaryangiography at Medical Trust Hospital Kochi”. *Global Journal for Research Analysis*, 5 no. 8, (2018):40-42.
- Ghetti, Claire M. “Active music engagement with emotional-approach coping to improve well-being in liver and kidney transplant recipients.” *Journal of Music Therapy* 48, no. 4 (2011): 463-485.
- Ghetti, Claire M. “Effect of Music Therapy with Emotional-Approach Coping on Preprocedural Anxiety in Cardiac Catheterization: A Randomized Controlled Trial.” *Journal of Music Therapy* 50, no. 2 (2013): 93-122.
- Göcen, Gülüşan. *Din Psikolojisi Açısından Dünden Bugüne Psikoloji-Mit İlişkisi*. İstanbul: Kaknüs, 2016.

- Gürses, İbrahim. *Dindarlık ve kişilik*. Bursa: Emin, 2010.
- Handayani, Nanik. "The Effect of Music Therapy on Pain The Level of Postoperative Patients' with Caesarean Section at Islamic Hospital A. Yani, Surabaya." *Journal of Health Sciences* 5, no. 2 (2012).
- Horzum, Mehmet Barış, T. Ayas ve M. A. Padır. "Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması" *Sakarya University Journal of Education* 7, no. 2 (2017): 398-408.
- Kaçmaz, Derya. "Müzik Tercihlerine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme." *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* 7, no. 15 (2017): 141-152.
- Kaçmaz, Derya. "Öğrencilerin Kişilik Ve Benlik Boyutlarının Müzik Tercihlerine Etkisinin İncelenmesi (Sivas Örneği)." Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2016.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem ve Zeynep Cemalcılar. *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Evrim, 2017.
- Karaburun Doğan, Derya ve Zafer Kılınçer. "Dinsel İletişim Aracı Olarak Müzik," Müzikte Metodoloji ve Müzikte İletişim Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 2016.
- Karamızrak, Neslihan. "Ses ve Müziğin Organları İyileştirici Etkisi." *Koşuyolu Kalp Dergisi* 17, no. 1 (2014): 54-57.
- Karışman, F. Zehra. "Kur'an Âyetlerinin Ezberlenmesinde Makamsal Okuyuşun Etkisi." Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Kendirci, Ozan Yılmaz. "Duyuların Evrimi ve Müzik." İstanbul: Ceylan, 2014.
- Ko, Shuk Yee. "The Effectiveness of Music Interventions on Anxiety Level, Pain Level and Satisfaction for Chinese Adult Patients Undergoing Colonoscopy." Yayınlanmamış doktora tezi, The Chinese University of Hong Kong (Hong Kong), 2016.
- Koç, Oğuz ve İdil Ekinay. "Fen Lisesi Öğrencilerinin Demografik Özellikleri ve Tercih Ettikleri Müzik Türlerine Göre Okula Yönelik Tutumlarının İncelenmesi." *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 41, no. 2 (2021): 1227-1246.
- Lee, Wen-Ping, Pao-Yuan Wu, Meng-Ying Lee, Lun-Hui Ho ve Whei-Mei Shih. "Music listening alleviates anxiety and physiological responses in patients receiving spinal anesthesia." *Complementary therapies in medicine* 31 (2017): 8-13.
- Little, Patrick ve Marvin Zuckerman. "Sensation Seeking and Music Preferences." *Personality and individual differences* 7, no. 4 (1986): 575-578.
- Liu, Yang ve Marcia A. Petrini. "Effects of Music Therapy on Pain, Anxiety, and Vital Signs in Patients After Thoracic Surgery." *Complementary therapies in medicine* 23, no. 5 (2015): 714-718.
- Macit, Yusuf. "Dini ve Tasavvufi Müzik Türü Olarak Mersiyeler: Din Psikolojisi Açısından Yaklaşım (İğdir Örneği)." *Milel ve Nihal* 8, no. 3 (2011): 189-228.
- McCown, William, Ross Keiser, Shea Mulhearn ve David Williamson. "The Role of Personality and Gender in Preference for Exaggerated Bass in Music." *Personality and individual differences* 23, no. 4 (1997): 543-547.
- McQuail, Denis, Jay G. Blumler ve John R. Brown. "The television audience: A revised perspective." D. McQuail (Ed.), *Sociology of mass communications*, 135-165. London: Longman, 1972.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi ve Âdem Aygün. "James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi." *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2006): 117-139.
- Nizamoglu, Pinar. "Güzel Sanatlar Lisesi Öğrencilerinin Duygu Durumlarına Göre Müzik Tercihleri

- ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkiler.*” Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Odabaşı, Fatma. “Sosyo-Kültürel Sistem ve Müzik”. *Yeni Türkiye Dergisi Türk Musikisi Özel Sayısı* 57 (2014): 1424-1435.
- Ok, Üzeyir. “Dinî Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması.” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8, no. 2 (2011): 528-549.
- Öztürk Lokman. “Ney İcrasında Vibrato Tekniğine Dair Bir İnceleme.” *Turkish Academic Research Review* 8, no. 1 (2023): 57-70.
- Palmer, Jaclyn Bradley. “Effect of music therapy on the anxiety levels of women awaiting breast cancer surgery.” Yayınlanmamış doktora tezi, Colorado State University, ABD, 2007.
- Pearson, Jodi L., ve Stephen J. Dollinger. “Music Preference Correlates of Jungian Types.” *Personality and individual differences* 36, no. 5 (2004): 1005-1008.
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi (4. Baskı)*, İstanbul: Çamlıca, 2010.
- Rammstedt, Beatrice ve John, Oliver. P. “Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German.” *Journal of Research in Personality*, 41 no.1, (2007): 203-212.
- Rentfrow, Peter J., ve Samuel D. Gosling. “The Do Re Mi’s of Everyday Life: The Structure And Personality Correlates of Music Preferences.” *Journal of Personality and Social Psychology* 84, no. 6 (2003): 1236-56.
- Robinson, Thomas O., James B. Weave ve Dolf Zillmann. “Exploring the relation between personality and the appreciation of rock music.” *Psychological Reports* 78, no. 1 (1996): 259-269.
- Rubin, Alan M. “Media Uses and Effects: A Uses-and-Gratifications Perspective.” J. Bryant ve D. Zillmann (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (417-436). Lawrence Erlbaum Associates, Inc, 1994.
- Ruffinengo, Carlo, Elisabetta Versino ve Giovanni Renga. “Effectiveness of an Informative Video on Reducing Anxiety Levels in Patients Undergoing Elective Coronarography: An RCT.” *European Journal of Cardiovascular Nursing* 8, no. 1 (2009): 57-61.
- Serdar, Filiz. *Kişilik ve Kişilik Kuramları*. İstanbul: Lamure, 2023.
- Shah, Asma ve S. Sindhuja. “The Role of Music Therapy in Post-Operative Analgesia-Study in Elderly”. *Global Journal For Research Analysis*, 5 no. 11, (2018): 31-32.
- Shultz, Carol L. “Effects of Music Therapy vs. Music Medicine on Physiological And Psychological Parameters Of Intensive Care Patients: A Randomized Controlled Trial.” Yayınlanmamış doktora tezi, Temple University, Philadelphia, 2012.
- Şenel, Onur. “Müzik Tercihinin Karmaşık Arka Planı.” *Journal of International Social Research* 7, no. 30 (2014), 213-227.
- Taş, Halil. “İlkokul Öğrencilerinin Müzik Türü Tercihleri Üzerine Bir İnceleme.” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2020): 355-378.
- Ünalı, Tolga. “2000’li Yıllarda Türkiye’de Ney Sazı, Tavırları ve Bu Tavırların Belli Başlı İcracıları.” Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2008.
- Walworth, Darcy D. “Effect of live music therapy for patients undergoing magnetic resonance imaging.” *Journal of Music Therapy* 47, no. 4 (2010): 335-350.
- Walworth, Darcy, Christopher S. Rumana, Judy Nguyen ve Jennifer Jarred. “Effects of Live Music

- Therapy Sessions on Quality of Life Indicators, Medications Administered and Hospital Length of Stay for Patients Undergoing Elective Surgical Procedures for Brain.” *Journal of Music Therapy* 45, no. 3 (2008): 349-359.
- Weiyang, LIU. “A Historical Overview of Uses and Gratifications Theory.” *Cross-Cultural Communication* 11, no. 9 (2015): 71-78.
- Wu, Pao-Yuan, Mei-Lin Huang, Wen-Ping Lee, Chi Wang ve Whei-Mei Shih. “Effects of music listening on anxiety and physiological responses in patients undergoing awake craniotomy.” *Complementary therapies in medicine* 32 (2017): 56-60.
- Yağışan, Nihan. “Üniversite Öğrencilerinin Müzik Tercihleri ve Saldırganlıkla İlişkisi.” *SED-Sanat Eğitimi Dergisi* 1, no. 2 (2013): 96-113.
- Yeni, Belma. “*Dinî Mûsikînin İlköğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumlarına Etkisi.*” Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Samsun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Zengin, Suat, Sinem Kabul, Behcet Al, Emine Sarcan, Mehmet Doğan ve Cuma Yıldırım. “Effects of Music Therapy on Pain and Anxiety Patients Undergoing Port Catheter Placement Procedure.” *Complementary therapies in medicine* 21, no. 6 (2013): 689-696.